

1846

A MAGYARSÁG, MINT IDEGENFORGALMI PROBLÉMA

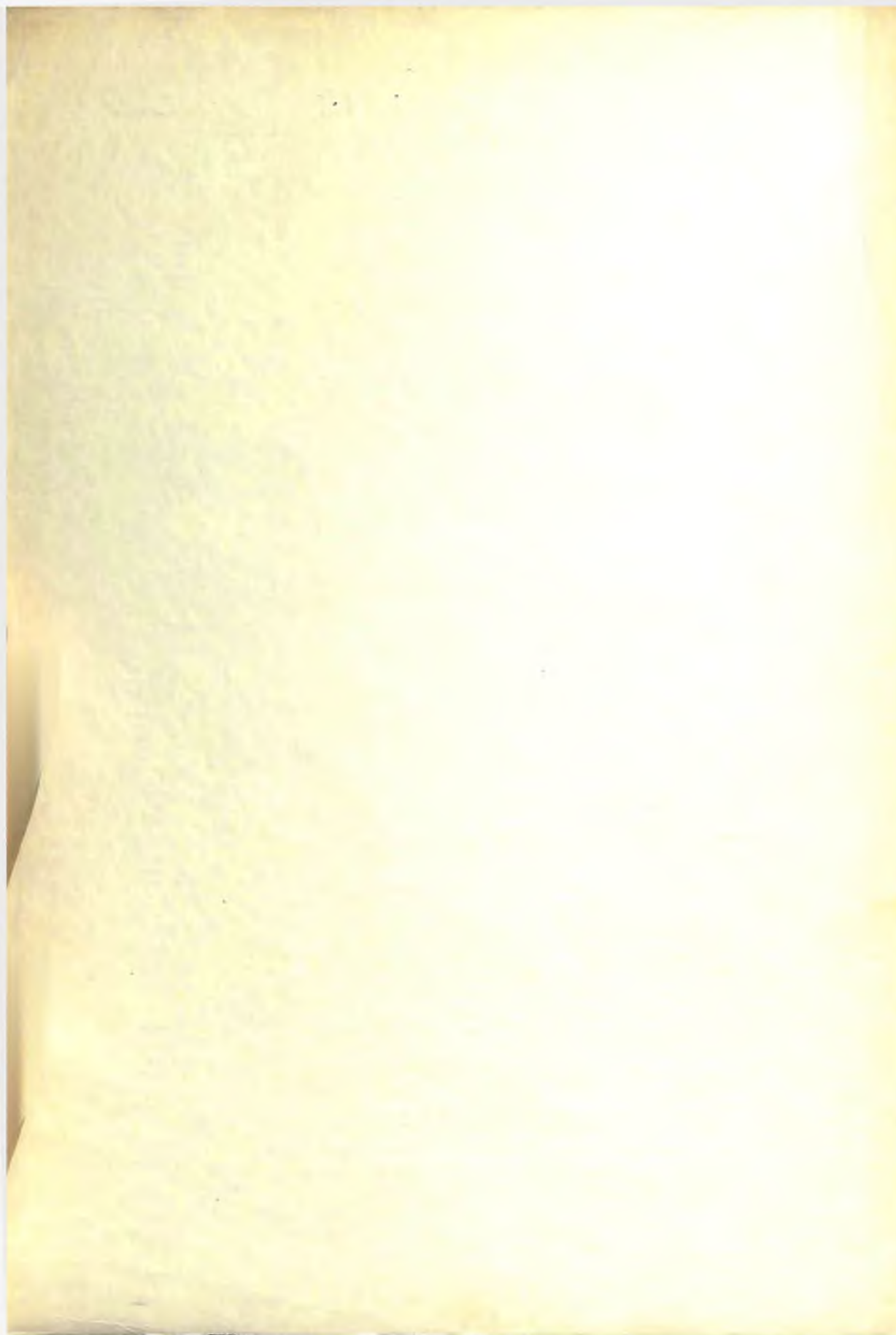
DR. KARÁCSONY SÁNDOR
EGYETEMI MAGÁNTANÁR

KÜLÖNLENYOMAT A MAGYAR IDEGENFORGALOM ÉVKÖNYVÉBŐL.

BUDAPEST, 1941.

KIADJA AZ IDEGENFORGALMI UJSÁGÍRÓK EGYESÜLETE

10.2.342

164E

Kuratóriumi
vezető
1896.

A MAGYARSÁG, MINT IDEGENFORGAMI PROBLÉMA

Írta: KARÁCSONY SÁNDOR dr.
egyetemi magántanár.

Tourist Information Service
199R

2000 JUN 22

I. A MAGYAR TÁRSASVISZONYULÁSOK ALAPELVE ÉS A MAGYAR VENDÉGLÁTÁS

Nem foglalkozom hivatásszerűen idegenforgalommal. Neveléssel foglalkozom, pontosabban annak társaslélektani és logikai előfeltételeivel és filozófiai lehetőségével. Ezen a számomra idegen területen mozogva a rendesen is óvatosabbnak illik és ajánlatos lennem. Nem ragadtatom tehát el magamat valami egyébre, az idegenforgalomnak is az általam ismert vonatkozásairól fogok beszélni. Azt hiszem, akik idehívtak, nem egyébert vártak ide. Tanfolyamon vagyok, a résztvevők nevelődni óhajtanak, idegenforgalmi tényezőkké. Nevelés folyik itt s az itt sem állhat másból, mint egyébütt. A mester, a nevelő keresi a társaslélektani és logikai előfeltételeit annak, hogy a tanítvány, a növendéksereg a jövőben helyesen viszonyulhasson az idegenforgalom során a másik emberhez: az idegenhez. A mi ma esti szempontunkból nézve az idegenforgalom nyílt kérdése ugyanis ez: mik a társaslélektani és logikai előfeltételei a magyar házigazda és idegen vendégei egymáshoz képest kialakuló viszonyulásának. Amennyiben a viszony lélektanilag és logikailag lehetségesnek látszik, a végső kérdést így kell feleletváróan megfogalmaznunk: van-e a magyar vendégbarátság és milyen sajátos filozófiája? Ha van: lehet-e remélni, hogy egy ekkora tanterem díszes hallgatóközönsége, mint ez a ma esti is, nevelhető vajjon e sajátos magyar vendégbarátság filozófiájának szellemében sajátosan magyar vendéglátóvá? Egyszerűbben fogalmazva: el-képzelhető-e valóban egészséges és életteljes magyar idegenforgalom?

Erre az egyszerű kérdésre nem is olyan könnyű felelni, mint első pillanatban gondolhatnók. Elvi alapon kell maradnunk s lépésről-lépésre haladnunk, különben elvétjük és helytelen választ adunk rája. Idegenforgalmunk csak abban az esetben fejlődhetik igazán magyarrá, ha igazán magyar a filozófiai alapvetése, igazán magyar filozófia pedig csupán akkor képzelhető el, ha lélektani és logikai előfeltételei is magyarok. Még pedig nem is a közönségesen lélektaninak ismert érzelmi, értelmi és akarat-kategóriákról, nem is az általában annak tartott logikai formákról: fogalmakról, ítéletekről, következtetésekről kell megállapítanunk, van-e bennük valami és mi az, ami magyar. Az idegenforgalom társasviszo-

nyulás, mert elképzelhető legegyszerűbb előfordulásában is legalább két ember kell hozzá: egyik a gazda, másik a vendége. Így hát ha a siker valamelyes reményével óhajtjuk vizsgálódásainkat folytatni, azt kell kérdeznünk mindenek előtt: minden ember, helyesebben minden két-két ember ugyanazon lélektani és logikai törvények érvénye alatt lép-e egymással érintkezésbe, vagy pedig vannak a társas viszonyulásnak különleges, a mi esetünkben: magyar lélektani formái és logikai tartalmi is? Ha általánosságban vannak, vannak-e különösen is, a magyar házigazdának és vendégének idegenforgalmi érdekből számunkra első sorban figyelmet érdemlő egymásra-vonatkozásában?

Ha társasviszonyulásról beszélünk, (már pedig a gazdának és vendégének idegenforgalmi viszonyulása ilyen), annak lélektani alapja nem az életérzés, hanem a jog, nem az érzelem, hanem a művészet, nem az értelem, hanem a nyelv és nem az akarat, hanem a társadalom. Ha ugyanis lelkem működése közben másik emberrel is osztozkodom, nem akkor érzem jól magamat, ha egészséges vagyok, hanem ha nem függök a másiktól; nem akkor fog el örömrész, ha elgyönyörködöm a szemem elé táruló szép kilátástól, hanem ha a másik ember valamilyen formában elszórakoztat; nem akkor gazdagodik világszemléletem, ha gondolataim támadnak, hanem ha értjük egymás szavát és kicseréljük gondolatainkat; nem akkor nyilvánul akaratom, ha megvalósítom, mert nem vagyok egyedül, hanem ha elviselhetők vagyunk egymás számára, kibírjuk egymást. Két ember egymáshoz képest: ez a társas viszonyulás s ez lélektani szempontból kölcsönös függetlenség, mint jog, szolidáris vállalása egy őszinte kitarukozásnak, mint művészet, a másik fél számára érthető jel, mint nyelv és kibírható cselekvés elviselése, mint társadalom. Magyarázatul csupán azt kell még ehhez hozzáfűznöm, hogy a szórakoztatás, az örömszerzés úgy lehetséges, hogy az egyik ember őszinte kitarukozásában jelképesen bennerejlik a másik ember egyénisége és világa is, ezért lehet az vele szolidáris, azért vállalja, mert magára ismer benne. A kibírható cselekvéseket meg azért viselheti el a másik ember, mert azok a szóbanforgó társadalomban úgy szokásosak.

A társasviszonyulások lélektani formáinak a jogrendszer, a jelképrendszer, a jelrendszer és a szokásrendszer képezi a logikai tartalmát. Ez a logikai tartalom emberi közösségek szerint más és más. A föld kerekéségén mindenütt ugyanaz a társadalom alapja, az nevezetesen, hogy a cselekvő ember elviselhető módon cselekszik, a másik ember, a szenvedő fél pedig képes elviselni az egyik ember hatását, valamilyen módon való beavatkozását az életébe. Mindenütt ez a társadalmi társasviszonyulás lehetőségének az alapja, ismétlem, de mindenütt más ennek a lehetőségnek az indokolása. Mindenütt szokások alkotják a társadalmi tetterendszer, de — ahány ház, annyi szokás. Magyaroknak lenni is valami ilyet jelent: nem-magyar közösségek rendszereitől megkülönböztethető sajátosan magyar jog-, jelkép-, jel- és szokásrendszert.

Maradjunk egyelőre a szokásoknál. Minden szokás azért vált szokássá, mert a másik ember így viselhetette legkönnyebben el, az egyik ember viszont így nem volt kénytelen a másik ember kedvéért túlságosan megtagadni a maga egyéniségét. A szokás egyensúlyi helyzetet teremtett, bizonyára sok száz, sőt ezerévre nyúló kísérletezési idő multával, egyensúlyi helyzetet, mely relatíve leginkább megőrizte a két ember emberi méltóságát s kölcsönösen biztosította, amennyire lehetséges volt, szabadságukat. Ezért lehetséges az az alapjában véve humoros helyzet, hogy az ember alászolgáját mond s nem érzi magát szolgának mégsem, sem pedig igazi alázatosságot nem kénytelen mutatni.

A társadalom, a szokásrendszer alapfogalma tehát a szabadság. Magyarra az teszi az embert, hogy más indokolással érzi szabadnak magát, mint az, aki nem magyar. Lehet például úgy cselekedni, hogy az ember

jól meggondolja, mit csinál, kiszámítja tettének következményét, tudja a módját is, mitévő legyen az adott helyzetben s akkor előre tudja, hogy a másik ember elviselheti az ő beavatkozását, hasznára és nem kárára szolgál az neki, mert hiszen az eljárása módszeres volt. Az ilyen ember nyugodtan, szinte gépiesen cselekszik s így őrzi meg a maga és a másik ember emberi méltóságát, de a magyar ember nem ilyen. Közmondásosan nehezen fog hozzá a cselekvéshez, de ha egyszer rászánta magát, akkor nem néz se eget, se poklot, akkor végére jár. Miért? Azért, mert fél a cselekvéstől, de kikerülhetetlennek, tehát végbemenendőnek tartja mégis. A magyar cselekedet mélyén titokszerűség rejtőzik, a magyar észjárás szerint nem lehet azt előre tudni, mi lesz a tettek kimenetele, egyszerűen megmagyarázhatatlan, hogy bírhatja el az egyik ember a felelősséget s hogy viselheti el a másik ember az életébe történt beavatkozást. Mindig kockázattal jár tehát a cselekvés, akármilyen jól meggondoltuk is, nem is kellő meggondolás után és sohasem megnyugodva cselekszik a magyar ember, hanem csak azért cselekszik, mert nem kerülheti el. Szenvedni is azért tud olyan kiadósan, türelmesen és reváns gondolat nélkül, mert magáról tudja, hogy a másik ember sem tehet arról, ha neki nehézségeket okozott. A magyar szokásrendszerben a cselekedetek végső magyarázata: a megfoghatatlanság, nem a módszeresség elve.

Minden magyar „logizma“ ilyen, nemcsak a tett, a szokásrendszerbeli. A magyar jel, a magyar jelkép és a magyar „juss“ is megfoghatatlan. A magyar baka például, hogy nyelvi példával éljek, magyar nyelvnek vette a közös hadseregben a német vezényleti nyelvet, nem törődött vele, hogy nem érti, nem is akarta érteni. Befél isz befél, vette tudomásul s ha altiszt lett belőle, már ő tanította a bundásnak, hogy kétféle hozzám van, a meldige, meg a pitige. Nem értelemmel, csak gesztusokban fogta fel közlegény és altiszt egyaránt, hogy ha elhangzik a kiáltás: alesz az egész cumir, akkor karéjt kell formázni a firerur, a hercukszfirer körül s haptákolni, míg azt nem mondja rut. Ezért megy oly nehezen nálunk a nyelv-művelés is. Miért kell gépkocsinak nevezni, morfondíroz a magyar ember, mikor már megvan neki az a nagyon jó magyar neve, hogy ótó. Hiszen, akinek nem tetszik, mondhatja rá azt is: zsidószekér. De ha már olyan nagyon erőltetik, legyen gépkocsi. Nem azért, mert így szebb, vagy jobb, vagy magyarosabb, hanem a békesség kedvéért és mert igazán, lélekből, őszintén: mindegy. Megfoghatatlan így is, úgy is, miért és hogyan jelöli a jel azt, amit jelöl.

Azért beszéltünk erről ilyen sokat, mert esetünkre vonatkoztatva is nagyon tanulságos. A magyar társaslogika egész területén megfoghatatlanok, titokzatosak, csodálatosak a logizmák, nincs máskép a vendéglátó gazdának és vendégének társasviszonyulásában sem. Európásterve a vendéglátás kerese, mi a titka a vendéglátás művészetének. Egy-egy ilyen tanfolyam, amilyen a mienk is, Budapesten kívül egész Európában mindenütt arra törekednek, hogy megtanítsa a kezdőket, a tájékozatlanokat rá, hogy megmagyarázza nekik: mi ennek a titoknak, a vendéglátás művészetének a helyes megfejtése. Mi nem utánozhatjuk e tekintetben a nyugateurópaiakat. Nálunk a vendéglátás titkának nincs magyarázata. Maga a titokzatosság a magyarázat.

Ott ugyanis, ahol meg tudják a titkot magyarázni, egészen tisztázott a viszony a vendéglátó és a vendég között s maga a vendéglátás racionális, kiszámítható és kifejezhető eredménye ennek a reális viszonynak. Annak, hogy az idegen vendég felkereste a vendéglátót, mindig megvan az észszerű oka: térbeli, a vidék túrisztikai érdekességében, időbeli, a nép történelmének műzeális vagy városképi értékeiben, ok és okozati, valamilyen attrakcióban, amilyen p. o. a montecarlói játékbank, vagy a lipcsei vásár, vagy a velencei karnevál, vagy a londoni derby. Így azután világosan tisztázott a vendéglátó és a vendég relációja: az illető hely lakói

olyan mértékben alárendeltjei az idegennek, amilyen mértékben belőle, vagy részben belőle élnek, az idegen viszont aszerint van többé-kevésbé rájuk utalva s nekik kiszolgáltatva, amennyi a pénze s amilyen a pénzéért kapható turisztikai, vagy múzeális, vagy attrakciós idegenforgalmi áru „kéjbecsára“. Igazán kéjbecsárról, pretium affectionisról kell beszélni, mert hiszen sokszor, ha exotikus helyekről van szó, nem a kényelmet és biztonságot, hanem a kalandot sőt veszélyt vásárolják meg drága pénzen az idegenek.

Nálunk nem lehet a vendéglátás titkának ezt a törtszámát, a vendéglátónak és a vendégnek egymáshoz való viszonyát véges, valós számmal megállapítani, mindig irracionális számot kapunk, ha megpróbáljuk. Nagyon egyszerű a magyarázata, hogy miért. A magyar vendéglátás előfeltételei, sem a térbeli turisztikaiak, sem az időbeli történelmieket, sem az ok és okozat viszonyában álló attrakciók nem szolgálnak magyarázatul annak, hogy hozzánk is ellátogatnak az idegenek. Svájcba vagy Tirolba érdemesebb turistáknak menni, mint hozzánk. Nürnberg régi házai, München vagy Firenze képtárai, a kölni vagy a milánói dóm, vagy akár csak az innsbrucki goldenes Dachl érdekesebb látvány, mint a visegrádi várrom, vagy a nemrég épült Budapest, vagy a stílus nélkül való alföldi faluvárosok. A párisi saison is külön attrakciónak, mint akármelyik városunk akármilyen „hete“. Ha meg exotikumra éhezett az idegen, azt sokkal hamisítatlanabban megkapja az igazi „közeli“ vagy „távoli“ Keleten, mint nálunk. Európa európaibb, Ázsia viszont ázsiaibb nálunk.

Nincs értelmes oka, hogy néha mégis kapunk vendéget, de nincs is szükségünk értelmes magyarázatra. Éppen ez a megmagyarázhatatlanság az igazi ok. Hozzánk azért jött az idegen, mert sem mi nem tudjuk, sem ő nem tudja megmondani, hogy: miért jött. Minden külső, látható és magyarázható ok nélkül jól érzi magát köztünk és ezért jött. Ezért a megfoghatatlan és kifejezhetetlen jó érzésért jön. Jó itt lenni köztünk és nálunk, hát eljön. Másoktól hallotta, maga is megpróbálta. Mivel pedig igazuk volt azoknak a másoknak, hát itt is marad. Legközelebb megint eljön, sőt elviszi a hírünket is, propagandistánkul szegődik.

De csak akkor jön el megint és hív ide másokat is, ha ezt kapta nálunk, ami másutt sehol sem kapható: ezt a szándéktalan és mégis oly vonzó jó érzést. Jaj nekünk, ha egyebet akartunk rászózni, attrakciót, tájat vagy sorsot. Ellenértéket a pénzéért. Akkor kiábrándul belőlünk, úgy érzi, megrövidült, nem kapott a pénzéért eleget, hiszen komfort vagy vadregényesség, táj, sors, attrakció vagy exotikum másutt hamisítatlanabb, elsőrangúbb és szakavatottabb minőségben, csomagolásban és kiszolgálással kapható.

A magyar vendéglátás titokzatos, megmagyarázhatatlan, felfoghatatlan, szinte transcendens magja a mi egyetlen eladható idegenforgalmi portékánk. Az, hogy nálunk a vendég nem vendég, hanem családtag. Nálunk a vendég nem vendégségben van voltaképpen, hanem egy kicsit jelképesen, de egy kicsit valóságosan is hol többet, hol kevesebbet kap, mint amennyit igényelne és igényelhetne, mert inkább van lakodalomban, mint amennyit igényelne és névnapon, szüreten, jubileumi banketten, vagy disznótoron, keresztelőn, ricsajon, mint a szó szoros értelmében egy kis, hirtelen összeverődött ricsajon, mint a szó szoros értelmében veendő vagy vehető, idegenforgalmi szempontból is komoly: vendégségben. Nem az a csábító benne, hogy olcsó, nem bosszantó, még kevésbé visszariasztó, ha drága, vagy primitív, mert mindenekfölött szokatlan, nóvum, de egyben vonzó is, hogy ezek a vendéglátók, ezek a különös magyar házigazdák az egész egzisztenciájukkal látnak szívesen, beleadnak apait-anyait, de ugyanakkor, egyidejűleg tudnak úgy viselkedni, hogy érzed: nem csinálnak az egészből valami nagy dolgot. Te vagy az úr, sokkal inkább, mint akármelyik másik pontján a világnak, de ugyanakkor nincsenek szolgálid. Még a gondolatodat is ellesik, de próbálj csak paran-

csolni, még a pénzedért se fogsz kapni semmit. A magyar pincérnek is ennyi a varázsa: nem kiszolgál, hanem megvendégel. Ha nem rángatod dróton, kilesi magától: hol szeretsz ülni, hogy izlik legjobban és miféle ennivaló, milyen sorrendben óhajtod olvasni az ujságokat. Nem ő a te szolgád, hanem te vagy az ő vendége. A magyar észjárás tétele ez: nem vagytok egymásnak sem alá — sem fölrendeltjei, egymás mellé rendelték vagytok, két ember, egyik a másikhoz képest. Ez a megejtő, ennek van valami kimondhatatlan varázsa: ekkora úr nincs másutt a világon, aki mégis hajlandó volna kiszolgálni. Úr és mégis szolga. Szolga és mégis úr. Te is ugyanígy vagy, ó idegen vendég. Úr vagy egyfelől, míg nem akarsz úr lenni. Semmibe se igen vesznek, más oldalról mégis körülötted forog a világ, érzed. Van valami ebben, ami egyszerre Ázsia is, meg Európa is. Ázsiai értelemben a házigazda egyidejűleg maharádzsa és pária, a vendég is egyszerre érzi magát látogatóba érkezett szomszédos szuverén felségnek és olyan magával jöhetően, kiszolgáltatott nyomorult féregnek, mint egy rengeteg erdő közepében felnyuló kopasz sziklacsúcsra kitett ma született csecsemő. Közben minduntalan érzékelhetni, hogy ez ázsiai formák tartalma hamisítatlan, elsőosztályú európaiság valahogyan mégis. Nem jelmez a magyarokon az európaiság, mint az ázsiaikon, csak egy kicsit más izlés szerint szabott európai öltöny.

Maga a vendéglátás, annak intenzív, őszinte és erős kapcsolata az, aminek a kedvéért érdemes idejönni hozzánk s amiért azok, akik idejöttek, valóban jönnek is. Titokzatos, megmagyarázhatatlan a logizmája, a tétele, a belőle következő valamennyi szillogizmusa, tehát egész társaslogikai tartalma. Sohasem fejthetjük meg, miért éppen ez kell és miért éppen így az idegeneknek. Ne is törjük rajta a fejünket haszontalanul, arra a kérdésre igyekezzünk inkább felelni: milyen tálalásban szolgáljunk neki vele, ha már éppen ezt igényli tőlünk.

II. A MAGYARSÁG MINT EGZOTIKUM

Ez alkalommal azt nézzük meg, ami miatt gondoljuk, hogy eljönnek hozzánk az idegenek. Mégsem vagyunk egészen Európa, egy kis egzotikum mégis van nálunk. Akik először mutatták meg idegeneknek a Hortobágyot, pányvával fogatták el a vad csikót és délibábot mutogattak ugyanott, vagy amikor táncoltatták a magyar népet, talán valami olyat sejtettek, hogy itt van valami egzotikum, ami mégis vonz. Foglalkozunk kell tehát ezzel a témával nekünk is: Mi az idegenforgalmi jelentősége Magyarországnak, mint egzotikumnak?

Mielőtt azonban hozzákezdének, szeretném mindjárt azt a — mondjuk — zárótűzet alkalmazni ezzel a témával szemben, hogy semmi szín alatt sem indulhatunk ki olyan messziről, mintha Magyarország úgy volna egzotikum, mint például a Szentföld, vagy Egyiptom, vagy India. Ilyen feltevés taglalásába már csak azért sem mehetünk bele, mert nem vagyunk hajlandók elismerni magunkról, hogy cigánynép vagyunk, amelyeket úgy érdemes megnézni egy kicsit állatkerti ketrecből. (Mikor a cserkészlet még újdonság volt nálunk, borzasztóan szégyeltem magamat, mikor jöttek a látogatók, megnézték a tábori életet és mivel éppen ebédelték cserkészeink, az egyik látogató dáma végignézte ezt és így fakadt ki: milyen édes az a kis szőke kölyök, hogy eszik! Mintha bizony ő sohasem evett volna. Nem hiszem, hogy bárki is lelkesednék a témának ilyen beállításáért.) Igenis, van nálunk valami egzotikum, valami ázsiatizmus, hiszen már lelki berendezkedésünknek a mélyén is van valami, ami nagyon hűz Ázsiához, de ennek a tartalma feltétlenül európai tartalom, hiszen nem azért éltünk ezer esztendőn át ezen a földön, hogy ne tanultunk volna

Európától. Magyarországgal tehát nem foglalkozhatunk úgy, mint tisztán egzotikummal. Ha van egzotikum, annak valami egészen más, Ázsiától és a többi egzotikus helyektől elütő csodálatos varázsa van.

Vegyük sorra az idegenforgalmi vendéglátás elemeit és nézzük meg, hogy ezek az elemek mikor nem egzotikusak és mikor azok s hogy mi a különbség közöttük.

a) Milyen lehet például a gazda egy nyugati vendég szemében? Ha egy nyugati vendég odamegy egy nem egzotikus gazdához, akkor azt mondja: ennek a portékája eladó pénzért; azért jöttem hozzá, mert kínálta a portékáját s én meg akarom venni. De lehet ennél alantasabb szempontja is, amikor azt mondja: ez egy meghódítandó, kizsákmányolható valaki, tehát azért jöttem ide, hogy minél többet kapjak tőle pénzemért. Ezt ne úgy tessék gondolni, hogy az így vélekedő háborút izen és elfoglalja a másiktól, ami az övé, hanem csak úgy, hogy minél többet akar a pénzéért, ki akarja zsákmányolni a másik felet a szónak egy meglehetősen magas, nem pedig köznapi és csunya értelmében. Azután lehet úgy is venni, különösen akkor, ha a vendég nyugati ugyan, de a vendéglátó már nem olyan nagyon nyugati, hogy ez egy nekem kiszolgáltatott valaki, aki tehát pacifikálható. Engedjék meg, hogy kifejtsem itt az előkelő „pacifikálható“ kifejezést s két nem is olyan nagyon előkelő lehetőségre bontsam fel, t. i.: vagy lóvá tehető, vagy pedig fejős tehénné.

b) Mi minden lehet a vendég egy nyugati gazda szemében? Szemügyre veszi jól és azt mondja: ez elsősorban és legvalószínűbben vevő. Én eladó voltam, ő megvett. Remélem, elég jó vásárt csináltam vele. De az is lehet, hogy ez valami hódító, meg akart hódítani, ki akart zsákmányolni. Igyekeztem olcsón megszabadulni tőle. Vagy pedig — és itt most már közeledünk mifelénk, a kicsit kelet felé eső ország felé, — a harmadik kategóriában legjobban meglátszik, hogy kik jöhetnek ide. Ezeknek a tömegét megint fel fogom bontani kevésbé előkelő csoportokra, de azért mégis úgy tessenek gondolni, hogy ezek valamennyien gyarmatosítók, mert hiszen ezek közvetlen mindig vendégek a gyarmatosítókkal szemben. A gyarmatosítókból pedig láttuk már a konzult, a kereskedelmi ügyvivőt, a nagykövetet, — hiszen mindegy, hogy hogyan nevezzük el — mint vevőt, azután láttuk a katonai parancsnokot mint hódítót, nyilvánvaló, hogy most a hittérítő következik. Ezek is mindjárt kevésbé előkelők lesznek, ha megnézzük a válfajaikat. Akármennyire meg is fognak mosolyogni engem, ezeknek a legkevésbé komoly, de nagyon komolyan veendő válfaja a vigéc, a kereskedelmi utazó. Ha tudnák, milyen nagy kulturális lehetőségeik vannak ezen a téren, akkor nem is mosolyognának annyira. Ott van azután a kultúra képviselője és végül ott van az, aki nemcsak odamegy az egzotikus helyre, hanem ott is marad, az ültetvényes. Amikor még csak a megtelepedési lehetőségeket vizsgálja, akkor még utas, vendég, idegenforgalmi tényező. Ennyi mindenféle lehet tehát a vendég akkor, ha nyugati és nem egzotikus szemmel nézzük.

c) Hát a viselkedő vendég vajjon milyen vagy hányféle? Jó tudnunk ezt is, mert különféle vendégeink lehettek a multban és lehetnek a jövőben. Lehet az a vendég angol, amerikai, német, francia, olasz, balkáni és mondjuk, lengyel. (A cseheket azért nem veszem külön, mert azok olyanok, mint a németek.) Méltóztassanak csak megnézni, lélektanilag hogyan viselkedik egy angol? Mit akar a pénzéért vásárolni, mit akar meghódítani, vagy mit akar — hogy úgy mondjam — kifejni belőlem? Ő Angliát akarja mindig megvenni a pénzéért, egy darab Angliát keres itt nálunk is. Nem akar kimozdulni Angliából. Ő azt akarja, hogy miközben itt van nálunk, akkor is Angliában legyen. Ez nagyon érdekes, mert az angol utast akkor tudom kiszolgálni, ha tudom, hogy mit akar. Amikor ő angol kosztot akar, amikor fürdőszobával akarja a szállodai szobát, akkor tulaj-

donképen azt akarja, hogy ne mozduljon ki hazuról, ha már a valóságban mégis ki kellett is valamiért mozdulnia.

Mit akar az amerikai? Az amerikai fel akarja vásárolni a nálunk kapható, mondjuk, kissé egzotikus Európát. Ő minket akar, mindent meg akar venni, amit tőlünk, nálunk vagy belőlünk kaphat.

Mit akar a német? A német nagyon érdekes lelkeséggel utazik. Ő lehetőleg keveset akar érte adni cserébe, akármit is vett, vagy kapott útközben. Ezt úgy fejezzük ki idegenforgalmi nyelven, hogy „igénytelen“. Jutányosan, kis rezsivel akarja megjárni a világot. Kár is volna a németekre túlságosan számítani luxushotelek építése közben, hogy azt majd velük fogjuk megtölteni. Egy turistaszállót hamarabb meg tudunk velük tölteni, mert takarékosak, keveset költenek fizikai szükségletekre, vagy épenséggel fényezésre.

Mit akar a francia? A francia válogatós, mert ő a pénzéért ellenértéket akar és azt nézi, hogy megéri-e a pénzt az, amit kap.

A balkáni pontosan ugyanolyan eset, mint amikor a parasztember kiruccan a városba. Vagy arról van szó, hogy dolga van, vagy pedig arról, hogy egy görbe napot akar csinálni. Idegenforgalmi szempontból tehát pontosan ilyen értelemben kell ebben a vonatkozásban berendezkednünk vele kapcsolatban.

Az olasz, ha idegenbe megy és különösen ha hozzánk jön, akkor egy kicsit elmegy hazuról, tehát semmit sem akar, ami a hazájára emlékezteti. Viszont, ha egy lengyel idejön hozzánk, az egy kicsit hazajön, mert otthon nincs meg neki az, amit itt igényel, jóllehet valaha megvolt neki is. Ennek a ténynek történelmi gyökerei vannak. Benne van ebben a kis vonásban annak a kulturközösségnek az emléke, amelyben Keleteurópával voltunk valaha s amelyről mi még csak nem is tanulunk ma már az iskolában. Idetartozik például az elzalogosított szepesi városok kérdése, benne van Báthory István lengyel királysága és sok minden egyéb.

d) Milyen a viselkedő gazda a nyugaton? A német egy kicsit mindig vigyáz a vendégére. Az az érzése vele szemben, hogy ez valami titkot el akar onnan vinni, ennek következtében túlságosan sokat nem szabad neki mutatni. (Ne tessék most a háborúra gondolni, hanem normális békeidőkre.) Éppen ezért a vendégnek nincs valami nagy tisztessége nála. Egy kicsit mindig alkalmatlan valaki az a vendég, annak ellenére, hogy például Helgoland és a többi fürdőhelyek nagyon rászorulnak a vendégre és nagy ott az idegenforgalom. Az angol úgy veszi a dolgot, hogy az idegenforgalom is üzlet. Az illető aki jött, egészen biztosan üzletet akar kötni, tehát sokszor az a fontos, hogy az üzletkötő felet jól fogadjam, sokszor pedig ennek az ellenkezője a fontos. Náluk az ember talál is mind a kétféle eljárás módra példát elegendőt. Az bizonyos, hogy semmi szín alatt sem fog senki idegent bevinni a családjába. Ez lehetetlen dolog. A svájci nagyon jól tudja, hogy vendége a vidék miatt, meg a levegő miatt jött, pihenni, üdülni, gyógyulni jött s úgy gondolkozik: ha én patika vagyok, akkor szabad nekem annyiba kerülni, mint a patikának. A olasz is tisztában van vele, hogy: hozzám pedig fognak jönni az emberek mindig, túlságosan nem kell magamat megerőltetnem, mert nagy a választékom. Nekem vannak múzeumaim, templomaim, régi Rómám, szóval mindenem. Nagyszerű ország vagyok, ahol forum Romanum is van, cinquecento is van. Azonkívül tengerem is van, egem is van, nyaram is van. Szóval nyilvánvaló, hogy itt magától megy az egész idegenforgalom, mintha megolajozták volna és tulajdonképpen nem kell egyebet csinálni, mint elviselhető helyzetet teremteni s máris adva van minden. Ennek következtében az olasz idegenforgalmi tekintetben kissé bohém. Ha mi úgy csinálnánk a dolgunkat mint ő, nem tudnánk semmiféle eredményt elérni. A görög tudja, hogy őhozzá az Olympos miatt jöttek el, a filozófia miatt, a művészet miatt, ennek következtében aki oda megy, annak már

földi igényei nem túlságosan nagyok. A spanyol is tudja, hogy a mókrok miatt, meg a bikák miatt jöttek. Az ázsiai, az afrikai tudja, hogy neki az egzotikum az eladó portékája, meg a régmúlt. Az amerikai tudja, hogy hozzá csodákat jöttek látni és a lehetőségeket keresni. Ezek a nyugati viszonyulások.

e) Most nézzük meg, hogy milyenek az egzotikus viszonyulások, amelyek nálunk vannak? Nekünk az eddig megvizsgált európai tanulságokat mind tiszteletben kell tartanunk, de azonkívül is van még valaminink, amit ezen a területen feltétlenül fel lehet és fel kell használnunk.

Ha az idegenforgalomnak a magyar gazdája nem romlott el és nem akarja okvetlenül majmolni nyugati kollégáit, hogyan viselkedik? Érdekes az, ami e tekintetben megkülönbözteti őt nyugati társaitól, egy bizonyos fölény. Ez valóban exotikus vonás. A vendég a távoli, szokatlan és furcsa helyen elfogódott kissé s ezzel szemben a gazda csakugyan azt mondhatja: én tudom itt a dörgést, enyém itt minden és én vagyok itt minden. Debrecenben láttam például, — elvégre Debrecen 125.000 lakosú város — amit nem hiszem, hogy másutt láthattam volna, talán csak egy tiroli kiskorcsmában, egy egészen kicsiny faluban, hogy a vendéglátó gazda egyszerűen melléült a vendégnek és elkezdett vele beszélgetni, mint egyenrangú fél s ez annak a vendégnek láthatóan jól esett. Hiszen neki a számára „vad” helyen nemcsak gazdára, hanem tanácsadóra, jóismerősré, meghitt barátára is szüksége volt, nem úgy, mint „otthon”.

Ami nálunk a vendéglátóból kisugárzik, az az, hogy itt nincs külön vendéglátás, ez nem egy külön metier, itt mindenkinek a vendége a vendég és mindnyájan a gazdái vagyunk az idegennek. Eleinte szinte keserves is volt erre mifelénk idegennek lenni, mert ha kiderült valakiről, hogy az, nem szabadult meg egykönnyen a derék jó „benszülöttektől”, hol ide, hol oda rángatták és erről a gyengénkről még a mai napig sem szoktunk le egészen.

Elmondom egy gyerekkori emlékemet. Belátom, nagyon szemtelen gazfickó voltam, de ennek a témának lélektani beállításához szükséges, hogy őszintén meséljem el ezt az élményemet. Egyszer negyedik gimnázista korunkban ketten ácsorogtunk a debreceni nagytemplom mellett. Odajön egy civis és azt kérdi: Tetszik? — Mondjuk: Tetszik, érdekes. Elkezdett beszélni nekünk a nagytemplomról. Feljött velünk a nagytemplom tornyába s elmagyarázta a Rákóczi harangot töviről-hegyire. Kövér ember volt és bizony nehezebbre eshetett, hogy két nyavalyás negyedik gimnázista kedvéért felmászott olyan magasra. Pedig ez még nem is volt elég. Végigvezetett minket a Kollégiumban, megmutatta Hatvani sirkövét a II. emeleten, azonkívül az emléktáblát, hogy valamikor 1849-ben itt volt az országgyűlés. Mindent megmutogatott, még a szögek helyét is, ahol a szószék nemzeti színű drapériával be volt vonva, amikor Kossuth állítólag elmondta a haderő megajánlásáról szóló beszédét. (Azért mondom, hogy állítólag, mert én másképp vagyok értesülve, de a civis ezt így tudta.) Két és fél óra hosszat magyarázgatott nekünk s csak a végén kérdezte meg: hová való diákok? — Mi egy kissé arrébb mentünk és azt mondtuk: ide járunk a Kollégiumba — és elszaladtunk.

A tanulságos ebben az esetben az, hogy a civis kötelességének tartotta, hogy két idegen negyedik gimnázistának ő, a tekintélyes gazda, aki bizonyára „bizottmány” volt valahol, mindent megmutasson. Hogy azután ezek milyen galádok és szemtelenek voltak, az nem tartozik ide, az csak a történet anekdótaszerűségét kerekíti ki. A fontos az, hogy mi abban a pillanatban az ő vendégei voltunk. Nagyon mély lelkivonás ez, hogy eszünkjárása szerint nincs külön metier. Hivatásos vendéglátó is van azért persze, de úgy, mint ahogy tényleges katonaság is van. Pedig a magyar ember általában katonás természetű ember. Vannak hivatásos katonák azért, bár mindenki katonatermészet, még az is, aki tagadja és

aki nem hiszi ezt magáról. A lélek mélyén ez egyik sem külön dolog: katonáskodni, vagy vendéget látni. Azok tehát, akiknek valamikor az idegenforgalom lesz a polgári foglalkozásuk, ne hangsúlyozzák ezt túlságosan ki. Egész valójuk szerint, teljes életükkel lássák szívesen a vendéget, ne mesterségükből kifolyólag. Az életszerűségével hasson a vendéglátásuk, ne pedig a szakszerűségével. Itt valami nagyon fontos vonás van és ez az, amit én egzotikusnak, t. i. ázsiaiának tekintek, hogy nálunk a vendéglátás az életszerűségével hat és nem a szakszerűségével, mert a mi magyar életünknek minden vonatkozásában ugyanezt láthatjuk. Minden valamire való magyar tudós: polihisztor, ami azt jelenti, hogy nem csupán szak-tudós. Nem mintha a maga szakmáját nem művelné eléggé. Verebély professzor nagyon jól művelte a maga szakmáját, elsőrendű sebész és mégis polihisztor is volt. Brassai Sámuel óta minden igazi magyar tudós poli-hisztor volt és sohasem a szakszerűsége rovására.

Látjuk tehát, hogy az életszerűség milyen erősen hat. Szeretném itt nagyon hangsúlyozni, hatszor is aláhúzni, beleduruzsolni az önök fülébe, hogy ha igazán jó idegenforgalmi szervek akarnak lenni, akkor ez a magától értődöttség lássék meg, ömöljön el az önök vendéglátásán. Ne azért lássák szívesen a vendéget, mert ezt írja elő a foglalkozásuk, hanem mert vendéglátó gazdák s a vendéglátó gazdának a vendéget illik és kell is szívesen látnia, ez nem is lehet másképen.

Aki kicsinyelné azt, amit mondtam, aki szeretne valami nagy-szerűbbet hallani, annak hadd mondjam el, hogy ez olyan valami, mintha azt mondom, hogy szép az a megfizethető szerelem és vannak is olyan intézmények, amelyek ilyesmit kínálnak, de azért mégis az az igazi, ha külön, egyénileg belénk szeret valaki. Ennek azért még sincs párja. Most már azután úgy tessenek elképzelni, hogy a hivatásos vendéglátók olyanok, mint a hivatásos szerelmeseik; ezek nagyon kedvesek és közöttük is akad-nak egészen szépek, kedvesek és a mesterségüket egészen jól értő valakik, de azért az ember mégis vágyakozik valami után, ami spontán, ami magától jön, ami most van először. Az ilyen vendéglátás fog majd ide embe-reket vonzani, mert hiszen már tisztában vagyunk vele, hogy egyéb oka a felénk irányuló vendégjárásnak nincsen is túlságosan, mint az, hogy itt jó vendégnek lenni. A mi vendéglátásunknak az egyetlen reális alapja tehát az, hogy itt jó vendégnek lenni.

f) Menjünk tovább. Ha én, az egzotikus vendég, mindenkinek a vendége vagyok, akkor nem az ellenértékét kapom annak, amit adtam; vagy kevesebbet, vagy többet kapok érte, csak pontosan annyit nem, amennyi dukál. Itt van megint a magyar vendéglátásnak egy törvénye: miután én pontosan sohasem tudok annyit adni, amennyi dukál, igyek-szem többet adni, mert akkor egészen bizonyos, hogy nem fog becsapódni az, aki a vendégem volt. Akármennyire akarok is annyit adni, mint ameny-nyit kellene, ezt nem tudom, ez nem telik tőlem. Hiányoznak is az előfel-tételei, de meg nincs is meg a természetemben. Éppen ez a nagyon érdekes és egzotikus a mi vendéglátásunkban, hogy vagy szidják, vagy magasz-talják, csak éppen korrektilül megelégedve nem lehetnek vele. Ezt az egzo-tikumot kell nekünk kifejlesztelnünk valahogy. Legyünk akkor már nagy-lelkűek, ha pontosak nem tudunk lenni. Ha már kicsire nem nézünk, akkor felfelé kerekítsünk. Ez a mi vendéglátásunknak a második nagy törvénye.

A mi anekdotáinkban ott szerepel a műkedvelő idegenforgalmi szerv. Ennek a csúcsteljesítményét az öregebbik József főherceg végezte, az a bizonyos „Palatinus Jóska“, aki egyszer mint kertész kalauzolta végig a vendéget a saját parkján. Kertésznek nézték s ő megmutogatott buzgón mindent. Adtak is neki nagylelkűen, ha jól emlékszem: egy forint borra-valót s a főherceg a haláláig büszke volt erre a forintosra, mindig a mel-lényzsebében hordta. (Én nem láttam, de azt mondják.) A fontos itt az, hogy műkedvelő idegenforgalmi szerv volt. Tetszik tudni, hogy a műkedve-

löknek milyen nagy hasznát veheti nemcsak az ilyen intézmény, mint az idegenforgalom, hanem a tudomány is? A finnek sokkal előbbre vannak a nyelvészeti tudományban, mint mi, azért, mert beszervezték a műkedvelőket. A mi tudományos nagy szótárunkon tizenketten dolgoztak, a finnek tudományos szótárán négyezren. Ott be van szervezve erre az utolsó tanyasi ember is. Hiszen a disznóól elnevezését vagy a leölt disznó tagjainak elnevezését egy tanyás ember sokkal jobban tudja, mint egy tudós ember Helsinkiben. Azok a tanyás emberek kapnak időnkint egy hivatalos nyelvészeti ujságot és azon keresztül instálják meg őket, írják meg, hogy hogyan hívják a disznó részeit arra ő feléjük, az orját, a nyulját (esetleg önök sem ismerik valamennyit, pedig ezek magyar szavak).

A műkedvelők jelentőségét szeretném itt kiemelni és azt, hogy tulajdonképpen ne is hivatásosakká próbáljuk kiképezni magunkat, hanem műkedvelőknek, mert akkor a fantáziánk jobban szárnyal és sokkal jobb hivatásosak leszünk, mintha hivatásosak akarnánk lenni. Az a bizonyos műkedvelő idegenvezető nagyon fontos tényező, aki nem megy el egy idegen előtt, mondjuk, részvétlenül. Nekünk nem az a legnagyobb bajunk, hogy hivatalos szerveink kevesen vannak, hanem az, hogy műkedvelő idegenforgalmistáink nincsenek. Nem azt akarom ezzel mondani, hogy nem állunk meg az idegen előtt. Dehogy nem állunk meg! Úgy bámuljuk, mint a vízi csudát s éppen ez a baj. Itt a közvélemény nem tart lépést a mai idegenforgalmunkkal, még azzal a kevés idegennel sem, aki köztünk forog.

Nem tudunk például diszkrétek lenni, nem bírjuk észre nem venni az idegeneket, képtelenek vagyunk tiszteletben tartani az inkognitójukat. Mikor a nálunk vendégeskedő velszi herceg rangrejtve járt itt s azt vette programba, hogy szeretne eltűnni, abban a pillanatban körülvettük és néztük, hogy: milyen furcsa! A harmadik nagy feladatunk tehát az volna, hogy megszervezzük ezt a műkedvelő gárdát, amely az idegent kezeli, úgy, hogy hivatásos szerveink már tulajdonképpen egy ilyen „félígkész” idegent kapjanak, akit aztán jóval könnyebb előírás- vagy hivatásszerűen ellátni.

g) Beszéltünk az egzotikus vendéglátásról és az egzotikus vendéglátásról. De most még hátra van a két filozófiai a priori, nevezetesen az „itt” és a „most”, a tér- és az időkategória. Itt szeretnék a filozófiai mélységeire rámutatni a mi egzotikumunknak. Nevezetesen a mi „itt”- és „most”-kategóriánk, tehát az idegenforgalomnak, a vendéglátásnak a tér- és időkategóriája annyiban Ázsiából való, mert hiszen ott kaptuk mi a vendégnek és a vendéglátásnak főntebb tárgyalt társaslogikai fogalmát. Abból az időből származik ez, amikor még nem fővonalon voltunk. Hiszen még most sem vagyunk igazán fővonalon. Idegenforgalmi szempontból fővonalon a nagyon szép vidékek s a nagyon érdekes történelmek és attrakciók fekszenek. Ebből a szempontból mi még változatlanul mindig olyan mellékvonalon fekszünk, mint amilyen világtól eldugott, Isten háta mögött élő valakik volnánk Ázsia szteppéin. Szóval, a mi vendéglátásunk filozófiai gyökere a jurta vendéglátása, megfosztva az ázsiai vadságától. Itt tehát azt kell tudomásul venni annak, aki közénk jön, hogy Budapest és a vidék nem úgy viszonylik egymáshoz, mint az összkomfortos európai fertály és az egzotikus bennszülött-negyed az igazi egzotikus vidéken. Itt az idegenforgalom, ha nem vigyáz, véglegesen elsikkaszthatja a tartalmát. Valami egészen másról van szó.

Az időkategória másfelől azt jelenti, hogy nem felfedező úton van az idegen, tehát nem birtokbavétel hozta ide és főleg ne akarjon misszionálni bennünket. Mi nem is tartozunk neki adóval és nem is kell bennünket tanulmányozni, mint esetleg a cigányokat, nem vagyunk vad nép. Ezt a két tényt a mi idegenforgalmunknak úgy kell tudomásul venni, mint egy borzasztó nagy parancsot. Rettenetes nagy ugyanis a kísértés, hogy ne vegye tudomásul. Hiszen az angol, az amerikai, meg nagyon sok más idegen más nép éppen ezért jön ide. Megköveteli az összkomfortos európai

fertályt, mert jól akar táplálkozni, kényelmesen lakni, de viszont érdekli az a bizonyos bennszülött-negyed, a különféle hortobágyi kékgatyás attrakciókkal, egyéb mezőkövesdi felvonulásokkal és bizonyos hímzésekkel a Tinódi-szobor partján. Nagyon fontos, hogy erről mi magunk szokjunk le először és szoktassuk le az idegeneket is róla. Inkább ne jöjjön ide senki, de ne ezért jöjjön! Már csak azért sem, mert ezt nem kapja. Én ebben a pillanatban vendéglátó vagyok, akinek az önérzete barátságossá szelidült és ezért sok mindent megteszek a vendégem kedvéért. Nem az önérzetem mondatja hát velem, hogy ez veszedelmes idegenforgalmi szempont, hanem az igazság szeretete. Hazugság, nem igaz, hogy mi azok vagyunk, akiknek tartanak, ennek következtében akit meghagyunk ebbéli tévedésében, az nem jön ide másodszor és harmadszor. Teljesen hiába adtuk el önmagunk igazi valóságát, csak ideig-óráig élhattünk belőle. Hiszen a beduinok és a hinduk még mindig sokkal egzotikusabbak, mint mi s akik csak az egzotikumot akarják, azok belátják, hogy ez a mifelénkvaló szegényes valami ebben a zsánerben. Ezek az emberek már nagyon kulturáltak, mert bár kékgatyát viselnek, de esetleg manikűrözik a körmüket.

Ami tehát itt maradt nekünk, az egésznek összefoglaló keretén belül, az lélektanilag mindössze ennyi: itt vendéglátó és vendég az egész egyéniségével és maradt ék talán sorsával szerepel. Ebből folyó legfontosabb feladatunk: életközösségbe lépni az idegennel, megosztani vele az életközösséget. A mi számunkra tehát az idegenforgalom nem gazdasági viszonyulás, nem értékskála, hanem jogi viszonyulás. Mi nem tudunk mással hatni, csak — igazán furcsa így kifejezni, még sincs különben: — elbájosító és érdekes emberi egyéniségünkkel. Ez az, amiért érdemes bennünket meglátogatni. Nálunk itt az élet minden s elsőrangú, sőt egyetlen kötelességünk, hogy az az élet, amelyet mutatunk az idegennek, igazán őszinte és hamisítatlan legyen.

Térjünk át a logikai kategóriákra. Ezek t. i. azt tanítják nekünk, hogyha mi szolgálatot akarunk tenni, ha azt akarjuk, hogy az idegen ne csak egyszer vagy kétszer, hanem huszonöt-ször is eljőjjön hozzánk, valahányszor útra kél s útját erre felé veszi, mindig beiktassa a maga programjába, hogy Magyarországot is meg kell nézni és meg kell ismerni, akkor az a fontos, hogy hamisítatlan, ősi magyar életet éljünk az ő kedvéért. Szeretném ezt egy példával érzékeltetni. A falusi gyerekek valami misztériumot adnak elő, például a betlehemes játékot. De mondom, falun, mert itt a városban kissé már ez a népszokás is megromlott. Amikor a gyermekek előadják azt a misztériumot, akkor a játék eleinte egy kicsit annak a háznak is szól, ahol a gazduramnak előadják a játékot. De ha meg tetszenek figyelni azokat, akik Herodest, a két anygalt, az öreg, vagy a fiatal juhászt játszáknak, akkor észrevehetik, hogy bánják is ők öt perc múlva, az a gazda világon van-e vagy nincs, játszanak a maguk gyönyörűségére és adják magukat a maguk teljességében.

Ez az, amit nekünk is meg kell tanulni, hogy itt van ugyan az idegen és páholyból néz minket, de ha nagy felvonulásokat, karneválokat rendezünk az ő tiszteletére, akkor azt nem fogja élvezni. Nagyon jó példa erre a Gyöngyös-Bokréta. A Gyöngyös-Bokréta eddig még meg tudott maradni eredeti elgondolásában. Itt van Szent István napja, feljön a falu, résztvesz a körmenetben, de azért, mert ájtatos és mert most ünnep van, nem külön attrakcióképen. Aztán, ha már itt van, hát a maga mulatságára csap egy nagy bált a Művelődésházában. Ezt szabad másnak is megnézni, de semmi tendencia, semmi erőltettség, semmi csináltság nincsen benne. Látja az ember, hogy: jó nap volt, szép nap volt, ilyenképen szokás befejezni. Aztán bokáznak egyet, dalolnak egyet maguk mulatságára, de semmi szín alatt sem azért bokáznak és dalolnak, mert nézem őket gukkerrel. Ez olyan nagyszerű élmény, amit sehol a világon nem tudnak mutatni, mert ehhez a magábafeledkezett népi, ősi komédiajátszás szükséges, amely

már Európában sehol másutt nem kapható. Van tehát a Gyöngyös-Bokrétában valami, amit megőrizhetünk, de el is ronthatunk. Tessék elhinni: ha meg akarjuk őrizni, ha a maga hamvasságát, tisztaságát, szüziességét, soha nem látottságát, most először előfordulását meg tudjuk őrizni, akkor jönnek is rá az idegenek, mert ezt érdemes megnézni. Nagyon szelíden hadd mondok egy hasonlatot, hogy semmi bántó éle ne legyen. Olyan ez, mint mikor az őserdőben, a vadonban valami egészen spontán jelenetet sikerült lefényképeznie valakinek, aki órákig, esetleg napokig, sőt hetekig ott kuporgott egy fán, mert tudta, hogy ez itt fog lejátszódni. Az ember visszafafojtott lélegzettel nézi, milyen érdekes, mert az ősi, szüzi természetnek a szuverén hatalmát érzi kilüktetni belőle.

Ilyenformán az az életszerűség, amelyet sehol másutt nem kaphat meg az idegen, mert teatralitás nélkül, tendencia nélkül az életnek ezt az őszinte élését sehol a világon, sem Olaszországban, sem Franciaországban, sem oberammergau-i passio-játékban nem fogja megkapni. Ilyen a mi egész életünk s ha ezt meg tudjuk mutatni, akkor már mutattunk valamit, amit más nem mutathat. De ezt az életet mi nem mutogatni akarjuk, hanem megosztani. És itt jön tovább valami, amit még meg kell tanulni. Vegyék tehát tudomásul, hogy mi csak mint magyarok vagyunk érdekesek. Erkel Ferenc például gyönyörűen megtanult nyugateurópai operákat csinálni magyar témákból, de jöllehet nagy zeneszerző volt, még sem tudott műveivel nagy európai sikereket elérni. Ellenben, mikor a külföldiek legelőször meghallották az ősi paraszt-dalból kisarjadó nagy muzsikát Bartók és Kodály interpretálásában, akkor hegyezni kezdték a fülüket s a műveit Nyugat már javában lelkesedett ezért a zenéért, amikor nálunk még rossz véleményekkel voltak róla. Miért? Azért, mert ilyet még sohasem hallottak. Erre kíváncsiak és ha mi magunkat tudjuk adni, magunkat tudjuk élni, megmutatni, akkor jönnek. Ha magunkat tudjuk megosztani, akkor idejönnek, hogy megosztozzanak rajtunk, vélünk, mert az valami érdekes és másutt sehol sem fordul elő. Az idegent pedig az ilyen érdekes látni-, hallani-, átélni valók mozdítják ki hazulról. Hiszen, ha a zöldsugarat mindenütt lehetne látni, akkor nem utaznánk oda, ahol nagyritkán lehet látni. Ha egy bizonyos gyűrűs napfogyatkozást nem csak a földnek egy bizonyos részén lehetne végignézni, akkor az emberek nem mennének oda, hanem kinyitnák az ablakukat és onnan néznék kormosüvegen át, komótosan.

Ha azt akarjuk, hogy jöjjenek hozzánk és barátkozzanak velünk az emberek, akkor tudjunk nekik mit mutatni és mondani. Sajnos, mi magunk sem ismerjük eléggé magunkat. Az idegenek kellő fogadtatására már mindenféle excentrikus helyet, kislókalokat, bárókat, stb. találtunk ki, de mondják meg nekem, miért nincs legalább egy pontja Budapestnek, ahol — mondjuk — csak hamisítatlan, ősi parasztnótákat lehetne hallani? Mert ilyen nincs. Azt tetszik gondolni, hogy az az amerikai, aki mindig kinyitja a rádióját, ha Kodályt adnak, nem menne oda, ahol ilyet kapni? Ez éppen úgy érdekelné, mint a tokaji bor, ha ugyan még nem sokkal jobban. Bizonyára kialakulna a közönsége az ilyen helynek is.

Most pedig engedjék meg, hogy előadóból agitátorrá változzam, de szutyongassam is önöket azzal, hogy nekünk meg kell ismernünk magunkat. Mert ha nem ismerjük meg magunkat, akkor nem tudunk mit árulni, akkor megint csak hamisított mezőkövesdieket fogunk rászólni a gyanútlan idegenekre, míg vállalják. És azt tetszik gondolni, hogy nem jönnek rá ennek a magunktartásának kókler voltára mihamarabb? Az idegent csak egyszer lehet becsapni, vegyük tudomásul, míg nem késő. Az egyetlen, amit a magunk védelmében elmondhatunk: kérem, magam sem tudtam, hogy hamisítványt kínálok, magyarázat csupán, nem mentség. Tanuljunk meg tehát azt, hogy mit jelent a magyar művészet dalban, mesében, népszokásban, mit jelent a magyar lélek a népi művészetben, hímzé-

sekben, fonásokban, faragásokban, építkezésben, hogy azután interpretátorai lehessünk, mert bizony mondom önöknek, hogy más eladó portékánk nincs. Ez az, amiért jönnek, ez az, amit sejtenek és áhítanak nálunk.

A magyarság tehát mint egzotikum, igenis idegenforgalmi cikk. Miért? Azért, mert ebben a vegyületben sehol sem kapható. Ebben a vegyületben ugyanis híd Európa és Ázsia között. Az az idegen, aki idejön, nemcsak mulatni jön ide; szeretné, ha valami nagyobb haszna is származnék belőle, mint pusztá mulatság. Ha ezt a hidat valaki megismeri, megtanulja rajta a járást, szabad bejárása lesz Kelet felé. Attól fogva, hogy megismerte Magyarország lelkét, a siker nagyobb reményével mehet egzotikus országokba. Hasznos és jó lecke ez mindazoknak a nyugateurópaiaknak, akik jól-rosszul pacifikálták Keletet, de egyet nem tudtak megcsinálni: lélekközösségbe lépni vele.

Egészen tragikus dolog, amikor amerikai szerzők művében azt a panaszt olvassuk, hogy ők hiába mennek Keletre, mert nem ismerik. Mit tehetnek ugyanis? Próbálják leigázni, de Kelet lerázza ezeket a törekvéseket és marad bizonytalan titok. A nyugatiak nagyon jól tudják, hogy Kelet titkának kulcsa van, s nekünk azt kell megmagyaráznunk ezeknek a nyugatiaknak, hogy európaiak és amerikaiak számára az egzotikus országok megfektetésének egyetlen lehetősége, ha megtanulnak magyarul — nem beszélni —, hanem élni, mert ha megtanulnak magyarul élni, akkor ezáltal megtanulták a Kelethez viszonyulás lehetőségét. Ez a mi idegenforgalmunknak legmélyebb titka, az az egzotikum, amelyet még magunk sem ismertünk és nem aknáztunk ki eléggé, de amely egzotikumok mint lehetőségek itt vannak. Nem a csiri-csaré dolgok, nem a Hódmezővásárhelyről vagy máshonnan való cserepek. Szegény mezőtúri Badár Balázs a végén nagyon leszokott arról, hogy a magáét csinálja, hanem csinálta azt, amit rendelték nála. A legtöbb iparművészeti remek tulajdonképpen itt Budapesten születik s az itteni rendelések szerint prompt szállíttatik. Közönséges hamisítványok.

Ezek már nem igazi egzotikumok. Az igazi egzotikum itt van a mi lelkünk mélyén. És én valamit kiéreztem az önök ma esti rámfigyeléséből; a vágyakozást, a nosztalgiát, az én álláspontom felé. Önök most engem és pártomon hallgattak. Veszélyes ponton voltam, de azt hiszem, senki se kívánta azt, hogy: bárcsak zúznám össze magamat, hanem inkább azt gondolták, jaj, csak le ne essem, mert az én igazságaim a maguk igazsága is s ennek az igazságnak érvényesülését idegenforgalmunk érdeke is így kívánja.

III. A MAGYARSÁG, MINT EURÓPAI ÉRTÉK

A mai estének a mondanivalóját egy alaprelációban szeretném megmutatni, amit az orosz hadszíntéren tanultam meg, amikor egy-egy kisvárosba érkeztünk. Alig hogy gulába tettük a fegyvert, mindjárt ott termettek a „vendéglátók”. Ha egy ilyentől megkérdeztem — ugyebár —, hogy hol van a postaláda, nyilván azt óhajtottam, hogy röviden adja tudtomra, hogy itt meg itt van. Még azt is el lehet képzelni, hogy az illető azt mondja: tessék ideadni a levelet, majd én bedobom. Erre az ember megnézi az ajánlkozót, hogy rá lehet-e bízni a levelet és ha úgy látja, hogy rá lehet bízni, akkor rábízza. Igen, de ha én megkérdeztem az ilyentől, hogy hol van a postaláda, vagy ilyenfelét kérdeztem — ezt csak példának hoztam fel, hiszen a legtöbb helyen nem is volt postaláda, vagy ha volt is, hiába volt, mert postaforgalom már vagy még nem volt —, akkor az illető rendszerint tovább ment egy fokkal, mint ahogy az én kiszolgálásom kívánta volna és visszakérdezte: nem tetszik parancsolni szappant, meleg-

vizet, fürdőt, másfélét? Sőt még ez is hagyján lett volna, mert hiszen akkortájt olyan körülmények között éltünk, hogy sok mindenben szükséglet kellett szenvednünk. De én még azt is megéltem, hogy az illető azt kérdezte: nem tetszik-e parancsolni egy dakszlit. Ez már rettenetesen nagy baj idegenforgalmi szempontból, mert eme „vendéglátónál” nem az volt immár a fontos, hogy nekem mire van szükségem, hanem az, hogy neki mi az eladni valója.

Itt van az a titok, amely ma este kibogozásra várna. Ebben a négyes tükörben megmutatkozik az egész idegenforgalom alapvető problémája.

Az első tükör tehát azt mutatja, hogy az idegen kérdésére azt felelem: amit tetszett kérdezni, az így vagy úgy van, ez itt kapható, ott kapható. Ez az eljárás a vendég tulajdonképeni célkitűzésének megfelelő. Ennél már eggyel tovább megyek, ha azt mondom a második tükör mutatta képen: majd én elvégzem a maga munkáját s ajánlkozom valami többlettel. A harmadik az, hogy olyan plusszal ajánlkozom, amire az illető nem is volt kíváncsi, amit nem kérdezett, de feltételezhető, hogy a szükségletei közé tartozik mégis. És végül a negyedik, amikor azt mondom: nem törődöm azzal, hogy ő mit akar, mert itt van az én portékám, ezt akarom ráerőszakolni. Ez valóban képlet, mindenre alkalmazható, mert ha például és vendéglátó üzem vagyok és van nekem eladni való pörköltöm, olyan paprikás, amelyet alig bír ki még a honi ember ínye is és ha ezt a negyedik pontot alkalmazom, akkor nem azt kérdezem, hogy az illető idegennek mi a szükséglete, óhajt-e pörköltet ilyen paprikásan, hanem azt akarom kitalasztalni, vajjon nem tudnám-e rátukmálni az eladnivalómat. Az a kis történet tehát, amit föntebb elmondtam, egészen komolyan, képletszerűen idegenforgalmi alapviszonyulás.

A mi tételünk már most az, hogy mitévők legyünk? Az elmúlt két estén láttuk, hogy bizonyos relatív helyzetben leledzünk. Mert ha egzotikusabbak volnánk, akkor tudnók, hogy az eladni való portékánk ez az egzotikum. Ha pedig mi itt — hogy úgy mondjam — természetszerűbben, lezserőbbül, üdülés gyanánt jelentenénk az illetőnek az addigi egész környeztet, akkor meg azt adhatnók el neki. Szóval feltételezhetnénk, hogy ha pl. az angol idegen hozzánk jön, akkor vagy angol reggelit óhajt tőlünk, vagy azt a bizonyos egzotikumot akarja. Vagyis, ha már éppen az ennivalóra szorítottunk, azt a bizonyos lángoló paprikás pörköltet kívánja és rendeli tőlünk.

Mit csináljunk tehát, mi a feladatunk? Már a multkor láttuk, hogy sem az egyik, sem a másik. Az azonban bizonyos, hogy azt az idegenfelosztást, amit a mult alkalommal ismerttettem, nem lehet szemünk elől tévesztenünk. Már pedig ha annyiféle az idegen, ahogy mult előadásunk során megismerttük, feltehető, hogy hol az egyiket, hol a másikat akarja tőlünk. Tekintettel arra, hogy nálunk mind a kettő kapható, csak az a kérdés: milyen vonatkozásban és milyen formában? Ennek kifejtése a mai estének a célja. A magyarság t. i. európai érték is, csak most arra vagyok kíváncsi itt valamennyiünk nevében, hogy hogyan és miképen európai érték, miután azt már láttuk, hogyan és miképen egzotikum.

Ha én Stockholmban volnék idegenforgalmi szerv vagy akárhol a világon Bécestől kezdve, akkor tudnám, hogy mi a feladatom, mint idegenvezetőnek. Akkor azt mondanám: teszünk egy túrát a városba és én megmutogatom sorjában a legrégebbi Stockholmot, azután a modernebbet. Különféle utcaképeket mutatok. Közben természeti szépségeket is, hiszen van ott olyan is, van ott édesvízű és sósvízű tenger egymás mellett. Azután megmutatnám ezt vagy azt a képtárat. Bevinném az idegeneket egypár épületbe, hogy belül is lássák. De nagy kérdés: megcsinálhatom-e ugyanezt itt is? Akkor is tudnám feladatomat, ha Egyiptomban volnék idegenforgalmi szerv, vagy a Szentföldön. Sorra mutogatnám azokat az egzoti-

kumokat, vagy történelmi régiségeket, amelyekre kíváncsiak. Kirándulnánk az egyiptomi gúlákhoz, vagy a Gecsemáné kertjébe és így tovább. Ha akár az egyiket, akár a másikat alkalmaznám a mi sajátos viszonyainkra, szerfölött furcsán sikerednék. Mert ha úgy akarnám megmutatni Budapestet, mint ahogy Stockholmot szokás, akkor alig mutathatnék valami sajtószzerűen budapesti különlegességet. Azonfelül Budapesten volna a világ vége. Egy kicsit még mutogathatnám ilyenformán — mondjuk Sopront, de mit csináljak Debrecenben ilyen szempontból, vagy pláne Szege-den? Ezt a programot nem tudom következetesen végrehajtani még akkor sem, ha mindenütt akad azért valami kevés hasonlószerű mutogatni-
való. Tegyük fel kötélnék áll az idegen. Mivel indokoljam meg, hogy ezt tettem vele, mit hozzak fel védelmére, mi itt az érdekes? Azt mondjam neki például, hogy bizonyos monumentális középület, amely azt állítja magáról, hogy renaissance stílusban van, vagy Isten tudja melyik másik történelmi építészeti stílust mutat, a mult század legutolsó évtizedeiben épült? Ha nagy emfázissal felkiáltok: tessék nézni, milyen egyszerű ez, nagyot mosolyog magában és azt gondolja: vajjon engem akar becsapni ez az individuum vagy magát, vagy egyáltalán nem ért a dolgokhoz semmit? De semmi szín alatt nem fog engem úgy meghallgatni, hogy ennek a sivár történetnek folytatása is következék. Szóval az idegenforgalom ezen a ponton megbukott. Elviszem különféle képtárakba és megmutatom, hogy kérem, nálunk azért mindenből van egy kevés. Az idegen vállat von: nagyon kedves dolog, de se sava, se borsa, ezért nem volt érdemes idejőnnöm. Ha nagyon erőltetem magamat, akkor megmutatom a várost egy nap alatt, vagy két nap alatt, de harmadik nap már nincs semmi különös mutogatni valóm. Ha tehát úgy akarom bebizonyítani a magyarság európai értékét, hogy megmutatom: azért mi jól megtanultuk Európát, az lesz rá a válasza: amit én most látok, abból nem azt következtetem, hogy jól megtanultátok Európát, hanem ellenkezőleg azt, hogy beeresztettétek Európát és engedtétek, hogy Európa csinálja nálatok is a magáét, ahogy éppen tudja. Engedjék meg, hogy ezt példával is igazoljam. Ha az idegen megkérdezi a különféle épületeknél, hogy ezt ki csinálta, ki volt ez, mi volt ez, hogyan került ide, akkor azt kell mondanom: ezt Pollák Mihály, ezt Ybl csinálta, ezt Koch csinálta és így tovább. Ez az, aminek a veszedelmétől már a mult alkalommal óvtam önöket mint leendő idegenforgalmi szerveket, hogy az idegennek mind arra, amit itt látott ez lesz a végkövetkeztése: na hát, akkor ez olyan középfinom európai összkomfortos fertály, mondjuk Budapest, Sopron meg egypár város, a többi pedig az a bizonyos egzotikus hely, bennszülöttnegyed, amelyet szintén nézzünk meg, Isten neki, ha már ilyen messzire jöttünk. S akkor csakugyan ezt is csinálom nagy engedelmesen: elviszem Mezőkövesdre a művelt, felsőbbrendű európaiakat és megmutatom nekik, hogy a vademberek hogy sorjáznak szép tempósan a maguk egzotikus öltözetében. Aztán elviszem a társaságot a Hortobágyra, hadd lássa, a vademberek hogyan fognak pányvával vadcsikót, mutatok neki szűzgulyát, rideg marhát, kilenclyukú hidat, befejezésül esetleg a hortobágyi csárdában esznek valami nagyon jó birkapaprikást öntött pereccel, szóval igazi ázsiai hangulat veszi őket körül. Ez mind igen szép lesz így, csakhogy most már igazán nem tudom, hogyan vagyunk európai érték? Pedig egészen bizonyos, hogy nekünk nincs itt mutogatni valónk más egyéb akkor, ha azt az Európát akarjuk megmutatni, amely nálunk fellelhető és kapható a mellett az Ázsia mellett, amely szintén fellelhető és kapható nálunk, nincs bizony, mert már az első alkalommal kiderült mindkettőről, hogy sokkal tökéletesebb példányai kaphatók tőlünk nyugatra, illetve keletre vagy délre. Hát most aztán merre töled és meddig hozzád?

Az elsődlegesség ugyanis el nem hanyagolható fontossága. Olyan, mintha azt mondanám: gyertek el okvetlenül holnap itt és itt kötendő esküvőre, mert ezen az esküvőn az a bizonyos arisztokrata hölgy az ere-

deti családi ékszereit fogja viselni, nem pedig a másolatait. Erre az ember esetleg el is megy, mert kíváncsi az eredeti ékszerekre. Mi azonban csak azt mondhatjuk: gyertek ide hozzánk, sok mindennek egészen tűrhető másolatai megvannak nálunk. Itt valami alapvető tévedés van és ha mi a programmunkat így akarjuk végrehajtani, bajosan aratunk sikert véle.

Mi tehát a feladatunk? Az, hogy megérezzük: az a darab Európa és az a darab Ázsia, amely itt látható, sajátosan más, nem olyan mint amilyent másutt mutogatnak. Az ázsiai része is más mint Ázsiában, az európai része is más mint Európa egyéb pontjain. Ez a mi felelőseink, mert csak akkor vagyunk európai érték, ha be tudjuk bizonyítani, hogy az a darab Európa és az a darab Ázsia, amit mi itt jelentünk és megmutathatunk, amit az idegeneknek rendelkezésére bocsáthatunk, valami sajátos, valami új, igazi novum. Most már egyelőre nem is fontos, hogy hasznos-e vagy szükséges; fontosabb az, hogy érdekes, mert másutt nem kapható, nem látható. Nézzük, mi az az Ázsia, ami itt kapható? Mindaz, ami belőlünk egzotikum és amiről a multkor volt szó. A magyarság mint egzotikum igenis kapható és ez tetszik az idegeneknek, ezt már a mult alkalommal láttuk. Szeretném azonban ma bebizonyítani azt, hogy az európaiság is, amelyet mi jelentünk, ha jól mutatjuk, szintén valami egészen más, mint ami Európának akármilyen más pontján rendelkezésre állhat.

Mi jellemzi ezt az Európát? Két sajátosság: az egyik a határtorlódás, a másik pedig az, hogy ez az európaiság, amely nálunk van, átszüremkedett rajtunk, tehát bizonyos tekintetben módosult, másképpen európai, mint Európa egyéb pontján és pedig azzal a bizonyos egzotikummal vegyült, amit mi jelentünk. Ez a másodfajta Európa azután megint kétféle formában nyilvánul. Egyik formája szerint mint küzdelem mutatkozik és nemcsak érdekes, de tanulságos is. Szeretném a szívükre kötni, hogy ezt a küzdelmet, amelyet mi szégyelni akarunk, rejtegetni szoktunk, amit el is hazudunk, ha kell, ne rejtegezzük, mert az egyik legérdekesebb mutogatni valónk. Nálunk ugyanis dinamikus formája van az európaiságnak minden vonatkozásában. Itt harc folyik, mégpedig rendkívül becsületes és nagyon érdekes harc: ahogy ellenszégülünk egy európai betörésnek. A másik fajtája pedig az átszüremkedésnek az, hogy viszont, ha önként áteresztjük a mi egzotikus lényünket az európai tartalomba, vagy ha jószántunkból befogadjuk az európai tartalmat, akkor ebből nagyon érdekes európaiság születik, az európaiságnak egy ázsiatikus válfaja.

Valahányszor Európa úgy jelentkezett nálunk, hogy magyarok kimentek Európába, megtanulták és hazahozták Európát úgy, mint ahogy a méh hazahozza a gyomrában a virágport a kaptárba és azután mikor otthon van, kihányja és méz lesz belőle, olyankor mindig valami nagyon érdekes, nagyon egyszerű, rendkívül értékes, időálló örök dolog született. Valahányszor azonban Európa úgy jelentkezett, hogy bejött ide és itt hódítani akart, meg akarta magára tanítani az itteni egzotikus társaságot, a vadembereket, abból pedig valami szörnyszülött, valami rettenetes dolog jött a világra. Nagy tanulság ez nálunk vendégeskedő idegenek számára; ide sohasem lehet Európát úgy átplántálni, hogy jön a művelt nyugati, körülnéz szigorú, kritikus szemmel és azt mondja: itt eddig semmi sem történt, most majd jövők én, mert hogy úgy fejezzem ki magamat: én találtam fel a rimaszombati csutorát. Sohasem származott még az ilyen cézáromániákus „veni, vidi, vici”-ből semmi jó. De azért nem szégyeljük, sőt valljuk meg őszintén, a dolog természete szerint történt ez a sok dőreség, mert hiszen a dolog természete szerint itt nagyon sokáig nem volt semmi és a kezdeményezéseknek jogcímük volt idejönni és itt megkezdődni, de ha nem szolgálni jöttek, akkor balul ütött ki. Ez az, amit mi mint európai értéket megmutathattuk, nemcsak azért, mert tanulságos, hanem azért is, mert rendkívül érdekes. Ennek következtében miután a 2. a) pont alá tar-

tozó mutogatni valók bizonyos tekintetben negatívumokat formáznak, ne beszéljünk róluk úgy, mintha pozitívumok volnának, viszont a 2. b) alatt sorozható nevezetességeknél, amelyek felfogásakor pedagógiai veletlenségek, fel kell hívni a speciális magyar vonatkozásokra azoknak a figyelmét, akik ezekkel a formákkal még soha életükben nem találkozottak s ezeket a formákat, ha kell, még kissé iskolásan is magyarázzuk meg jól.

Ideje azonban ezekkel a sajátosan magyar európaiságokkal elsősorban mimagunknak megismerkednünk itt most. Lássuk mindjárt: mi az a hatástorlódás. Térbelileg azt jelenti ez, hogy míg Európa egyes egymástól távoleső területein más-más dolgok találhatóak, nálunk úgyszólván mindenre van példa, ami Európát a maga egészében jellemzi és jelenti. Norvégiában például sok minden érdekes van, ami Spanyolországban, vagy európai Törökországban nincs és sok minden nincs, ami — mondjuk — Olaszországban, vagy Oroszországban előfordul. Nálunk azonban mindaz, ami a norvégeket, meg az olaszokat, meg az oroszokat jellemzi, egy érdekes ponton találkozik. Ha csak azt vesszük, hogy templomokat akarunk mutatni, akkor például Norvégiában bajos lenne egyéb templomot mutatni, mint evangélikust, Olaszországban bajos volna más templomot mutatni, mint katolikust, Oroszországban szintén elég bajos lenne egyéb templomot mutatni, mint pravoszlávot. Nálunk pedig mindhárom látható, sőt még mecsetek is imitt-amott. Nagyon érdekes dolog, ami így térben van: nálunk lehet kapni szláv világot, latin világot és germán világot, sőt még is lehet magyarázni, hogy: kérem, a szilárd lávártegy nem olyan érdekes talaj, mint amilyen a mi szilárd talajunk azzal, hogy mindjárt elkezd esetleg működni a vulkán alatta (ami határozottan lelkesítőleg hat egypár turistára és sokan egyenesen sietnek olyan helyre, ahol kacérkodhatnak a működő kráterrel, vannak emberek, akik ezt szeretik). Meg lehet mondani az idegeneknek azt is, hogy ebben a pillanatban olyan ponton állunk, amely dinamikus is mindenféle, mert itt az igények még a mai napig sem vesztettek ki. Ez a pont, ahol mi vagyunk, volt valamikor a római birodalomnak tagja s a latin világ még mindig gondol arra, hogy esetleg lehet még egyszer az. De ugyanez a pont volt az úgynevezett német-római birodalomnak, a szent-birodalomnak is tagja és még most is vannak jelek, hogy a középkori és kora-újkor birodalom jogutódja nem mondott le minden igényről reá vonatkozólag. Ezenkívül volt tagja ez a darab föld a szláv világnak is egy nagyon érdekes formában. Sohasem felejténém el ezt megemlíteni a magyar Szent Koronáról szólómban. Elmondanám, hogy a földkerekség legérdekesebb klenódiuma a mi Szent Koronánk, mert két része van, egyiket II. Szilveszter pápa küldte, a másikat a bizánci Dukász Mihály. Ezen alapon földünk a kelet-római birodalomnak is tagja, még pedig egy nagyon érdekes formában, t. i. misszionáló tagja. Koronánk nyugati eredetű feléért sokat hullattuk már vérünket törlesztésül, keleti származású feléért mai napig adósok vagyunk a misszióval. A kelet-római birodalommal szemben egészen más szerepre vagyunk hivatva, mint a nyugat-római birodalommal szemben, mert ha emennek tanítványai voltunk, akkor amannak egyszer valaha tanítómestereivé kell hogy váljunk. Nagyon érdekes kétféle európai reláció ez, amire nem szoktuk felhívni a figyelmet.

Vannak azonban hatástorlódások időben is. Olyan érdekes terület ez a mi földünk, hogy szinte öt-hatezer évre visszamenőleg mindenre van rajta példa, adat, lelet. És ha az idegennek ebből a szempontból mutatjuk meg a mi archeológiai kincseinket, vagy így visszük el őket — mondjuk — Aquincumba, vagy így mutatjuk meg neki a középkortól végig egész történelmünket, akkor mondhatunk neki valamit, amit Európában egyebütt nem hallhat. Mondhatjuk azt, hogy nekünk a legérdekesebb történelmi régiségeink a föld alól előkerült törmelék romok és kődarabok, vagy azok a területek, ahol kő kövön nem maradt. Nem szoktuk ezt eléggé kiemelni. Nem szűgyenünk nekünk, hanem dicsőségünk az, hogy kevés a műemlé-

künk, nincsenek például XII. századbeli, meg XI. századbeli régi épületeink. Mondjuk meg az idegennek, hogy: ha mi itt nem tudunk neki érdekesebbnél érdekesebb beszélő köveket mutatni, annak köszönheti ő azt, hogy ő viszont tud. Ha nekünk több ilyesmi maradt volna, neki lenne kevesebb otthon. Nem elég, ha azt mondjuk, hogy sajnós, csupa új épületünk van, legfeljebb néhány rom, de azután semmi. Kivinném az idegent a Margitszigetre és megmutatnám, hogy bizony régebbi korból is vannak emlékeink, például a szép szigeten is, de nem maradhattak épségben reánk, mert nagyon sokáig a török basák lovai legeltek körülöttük. Azután megmutatnám Gül Baba sírját is, ha nem hinnék, hogy itt csakugyan sokáig laktak basák, megmutatnám a Rudas-fürdőt is, meg a mecseteket Pécsen és Egerben.

Azt szoktuk mondani: tessék nézni, milyen gyönyörű ez a Bazilika. Az idegen nézi, nézi és azt mondja: láttam már érdekesebbet is ebben a zsánerben. És igaza van. De ha megmutatnánk neki Magyarországot, mint hatástorlódások klasszikus hazáját, akkor mindjárt jobban érdekli az egész. Hiszen hatástorlódás olyan formában is van, hogy például Kolozsvárt láthatók régebbi korból származó kulturális kincsek, melyek ugyanakkor születtek, amikor más országbeli rokon-párjaik, de mégis másformán ugyanolyanok, mint amazok. Magyarok. De talán legérdekesebb formája a hatástorlódásnak az egyidőben jelentkező korjellemző sajátágoknak nálunk, amelyek Európában másutt egymástváltó jelenségek voltak. Ennek a jellegzetességnek az a magyarázata, hogy hozzánk bizonyos áramlatok éppen idejében jutottak el, mások késtek valamit, ismét másokkal meg jómagunknak kellett igyekeznünk, hogy véres harcokban és politikai küzdelmekben eltelt évtizedeink multán utolérhessük önmagunkat és a közben nyugodt tempóban előrehaladott Európát.

Nagyon érdekes esete ennek például, Szinyei Merse „Majális”-a. Beviszem az idegent a Szépművészeti Múzeumba és azt mondom neki: tessék megnézni, ez nagyon érdekes kép, mert ez egyszerre koraszülött és elavult. Specialitásunk. Ilyet nem lehet Párisban találni. Méltóztassék jól megnézni ezt a képet, mert amikor megszületett, első volt a maga nemében. Aztán tetszik tudni, mi lett az illető festőből? Földművelő és tanácsbeli, mint a többi közönséges magyar ember. Igaz ugyan, hogy nagy úr volt, tehát földbirtokos lett, nem pedig paraszt és képviselő volt, nem pedig „kékbeli”. Mindenesetre azonban ez a beállítás nagyon érdekes. Van-e még egy ilyen kép a világon, amely ennyire megelőzte a korát és amelynek az alkotója mégis abbahagyta a mesterségét, amikor pedig újból kezébe vette a palettát, meg az ecsetet, már nem ért az egész semmit, lemaradt, elmúlt az idő tőle, nem futhatta ki a formáját.

Ezzel aztán túl is jutottunk azon, ami csak hatástorlódás. A Majális egyéb is, több mint ennek egyik tanulságos esete. Mert ha azt mondja erre megint mondhatok valamit, ha egyszer európai értékek letéteményeséről van szó itt, mit tanult a magyar festő odakint, mert hiszen a kintiek se ujjukból szopják a tudományt. Arról van szó, hogy egyidejűleg jelentkezett velük, sőt megelőzte őket, tehát ebből a szempontból teljesen egyenrangú a korabeli legmodernebb Európával. De nem ez az említésre leginkább méltó benne. Sokkal inkább az, hogy hiába magyarazzák művészettörténészek ezt a képet nemzetközi sémák mértéke alatt. Nem tudják megnyugtatólag megmagyarázni, csak akkor, ha a magyar léleknek azt a bizonyos relativitását veszik tekintetbe, amelyről már ismételtelen szó volt köztünk. Az „egyik a másikhoz képest” elvét gondolom. „Valörrel” sohasem tudom kibékítően összeegyeztetni a „Majális”-nak az előterét a háttérrel, pedig minden művészettörténet így próbálja megmagyarázni. De meg tudom magyarázni az egymásmellettséggel, az egyik a másikhoz képest elvével, vagyis meg tudok mutatni valamit képben, ami egészen magyar.

Ezzel a magyar lelken átszűrődött, egészen sajátos és egészen másféle európaizmust tudom megmutatni az idegennek, ha szemléltetni merem a dolgokat a maguk valóságában.

És egyre bátrabban, merészebben, szókimondóbban kell hogy szárnyaljon a hangom. Idézniem kell mindenütt a betolakodott Európát, a kéretlenül és váratlanul idejött, a jóindulatúlag segíteni szándékozó, de két balkezű Európát, hadd lássa önnön szemével az idegen, hogy dicstelenül elvérzett ez az Európa minálunk. Csinálta nekünk például építészeti az a Budapestet, amely nem egyéb, mint kérődzés, rágódás régi stílusokon, szinte azt mondhatnám, olyan múzeum, hogy mindenből van itt egy másodpéldány. Építészeti ilyen, szobrászati még ilyenebb és festészeti legilyenebb szép fővárosunk. Tehát mutatok egy nagyon derék és becsületes törekvést, amely valószínűleg mindenütt sikerülhetett volna, ahol igazi egzotikumot talál, de egy cseppet sem sikerülhet olyan helyen, ahol ez az egzotikum neki semmit sem segített. Ez a darab terület ugyanis nem egzotikus terület. Tragikusan tévedett Európa, amikor ezt gondolta. Ha az európai elme igazi egzotikus területre, ott őt feltétlenül lekesíteni fogja az ottani egész táj, nép és sors, minden a világon és ott ő csinálhat magának egy rendkívül érdekes európai fertályt, amely ugyan egészen az anyaországbeli stílus, de azért mégis bizonyos átalakulással, bizonyos módosulással, hogy úgy mondjam, a gyarmatosítónak e tekintetben eléje megy a gyarmat és a kezére játszik. Itt azonban mi történik? Itt semmi ilyen elébemenésnek, kezérajátszásnak nyoma sincs, ez Európa, még pedig másképpen, magyarul, szuverénül és autonómul, egy bizonyos formájú Európa. Mit csinált vajjon a magyar ember, amikor nyakára jött a kulturális téren is hódítókedvű Nyugat? Azt csinálta, amit a nótában is mond: „Ha látom a fürgeteg clejét, begyűröm a süvegem tetejét, úgy nézem a zivatart alóla, még a jég is visszapattan róla”. Passzív viselkedett. Nézzük, hogy mire megy — gondolta — és nem segített a hivatlan vendégnek. Ennek következtében maradt az ideplántált Európa teljesen gyökértelen és ittléte értelem nélkül való. Ezt mutatja Budapestnek az építkezése, festőművészete, ezt mutatják a szobrai, de persze csak azok az épületei, amelyek felosztásunk 2. a) pontja alá esnek. Ha azonban idejön az idegen, akkor azt az egyet tegyük meg a kedvéért és ne mondjuk neki széles gesztussal: nézze kérem, itt van Európa, hanem mondjuk ezt: amikor mi újra bekapcsolódunk az európai műveltségbe — előbb ugyanis nem tehetjük harcaink miatt, amelyek következtében itt vannak a romok és amelyek miatt kölkövnön nem maradt s amelyek miatt tőlünk nyugatra minden lehetséges volt —, akkor itt tulajdonképpen stagnált az élet és teljes joggal történtek bizonyos kísérletezések, hogy ezt a darab földet, mint egzotikus területet, mint gyarmatbirtokot fogják fel és olyanformán próbálják berendezni messzirőljött mások. Méltóztassanak megtekinteni, mennyire nem sikerült. És most engedjék meg, hogy viszont a 2. b) pontot illetőleg, az általunk átszűrt Európát illetőleg hadd mutassunk valamit és akkor az ember, ha történetesen Debrecenben van, egészen nyugodtan megmutathatja vendégeinek Debrecen város és a tiszántúli ref. egyházkerület nyomdáját, eleje óta, mint eredetileg Huszár Gál alapítása. Mindjárt azt is hozzá-Budán Hess András nyomdája, hogy Mátyás király, aki nagyon szerette a nyörű könyveket, lemosolyogta, sőt kinevette Hess Andrást, hogy olyan gyötosan rossz nyomtatott könyvekhez ő hozzá volt szokva, olyan gyalázatos elmondani. Ez azt mutatja, hogy nálunk a nyomda nagyon hamar tisztában, mint Mátyás király, már pedig ő olyan jelentős tényezője volt kultúrkörének, hogy amikor meghalt, esett a kódexek ára az olasz piacon,

mert egy nagyon jó vevő költözött el személyében s ennek következtében az olasz könyviróknál jóval kevesebb lett kódexekben a kereslet, mint annak előtte.

Azután az ember megmutathat régi könyveket és rámutathat arra, hogy nálunk a kultúra a XVI. század óta mindíg megvan. De ezen túl és ezen felül megmutathatja az ember azt, hogy ha pedig a magyar lélek átszüremkedik, vagy ha a magyar lélek kitarulkozik, mindkét esetben találkozik az európaisággal s akkor nagyon érdekes fajta európaiság jön létre. Akkor nem szégyenlem és nem titkolom, hanem megmutatom például építészetben Lechner Ödön épületeit, az Iparművészeti Múzeumot, a Földtani Intézetet, a Postatakarékpénztárt és megmondom: kérem szépen, magyar építészeti stílus mint olyan szerfölött nehezen alakulhatott ki, mert hiszen nekünk a multból nem maradt semmi emlékünknél, építészeti szempontból sem a sátor nem túlságos időálló, sem pedig a sárgalyiba. De amikor úgy éreztük, hogy a lelkünk ebből a szempontból is feszül és ebből a szempontból is mondanivalóink vannak, legalább is tiszteletreméltó, ha egy ember azon töri a fejét, hogyan kellene ezt a par excellence érdekes és másfajta építészeti gondolatot kifejezni s amikor ő síkban kezdett egy kicsit gondolkodni, nagyon érdekes problémák támadtak belőle. Lehet, hogy a jövőbeli kiteljesedett és egészen magyarrá lett építészeti stílus még csak nem is fog az ő stílusához hasonlítani, de datálni akkor is innentől fogja magát.

Elviszem az idegeneket és megmutatom nekik Izsó Miklósnak a szobrait, például a Búsuló Juhászt. Felvilágosításul arról beszélek, hogy amikor magyar ember európai akar lenni, de mégis magyar, akkor próbálkozik ilyen etnográfiai kísérlettel s az nem egészen sikerül neki. Mikor a kis szobrai jönnek sorra, megemlítem, hogy ha mégis benne van a zseni ugyanabban a szobrászban és mindenféleképpen valami újat akar teremteni, akkor csinálja ezeket a kicsi táncoló figurákat; és nézzék csak meg, hogy ez milyen érdekes: egy kicsit olaszos és mégsem olasz, görög is és mégsem görög. Az egész szobrászati problémája ezzel a bizonyos — hogy úgy mondjam — kétfelé osztott és egy furcsa tengely körül forgó dimenziójával ugyanaz szoborban, ami káprázol a Majális. A magyar mellérendelés, egyik a másikhoz képest elvének tételes állítása plasztikailag.

Azután ugyanígy kell megmutatni az idegennek festészetben az imént említett Szinyei Mersét, meg kell mutatni neki a nagybányaikat és rajtuk keresztül, hogy mi az, amikor a magyar lélek keresztül akar ütni egy olyan közegen, amely közegnek a formanyelve teljesen új és idegen neki, mert hiszen az eredeti formanyelvét nem hozhatta magával Ázsiából. Így egy egész csomó esztétikailag szépet és magyarul sajátságos mutathatunk. És mikor abban a bizonyos korcsmában, amely még nincs meg, ahol csupa parasztdalokat dalolnak, meghallgattattuk vendégünkkel az egzotikus dalt, a magyar dalt, az idegenforgalmi szerveknek gondoskodniuk kellene róla, hogy nevezetes idegenforgalmi tömegek ideseregülésének napjaiban feltétlenül énekeljenek valahol a főváros területén egy-egy Kodály gyermekkórust, vagy adják elő Hány Jánost az Operában, szerepeljenek hangversenydobogókon Bartók Béla művei. Mutassuk meg, mit jelent az, amikor a magyar lélek megint csak áttör valamin, de már a formanyelve is megvan hozzá.

Ha felzarándokolunk a királyi várba, ne csak azon lelken-dezzünk, hogy milyen szép, milyen gyönyörű, hanem kérdezzük meg azt is: vajjon láttak-e már vendégeink egy másik ilyen fővárost, mint a miénk, ahol ekkora szép nagy darab épületet építettek a — senkinek? Nagyon érdekes lenne elmondani: ez a királyi palota, amelyben nem, vagy csak kivételesen és ritkán lakott a király. El kellene mondani, hogy amikor a trónörökös a király képviselőjében Budapesten járt, itt volt ez a gyönyörű szép királyi palota és leendő királyunk a pályaudvaron, a hálókocsiban töltötte az éjszakát. Emlékszem rá, hogy a Borsszem Jankóban akkor meg-

jelent egy humoros rajz: látszott a trónörökös arca a vonatablakban s a kalauz azt kiáltja az aláírt szöveg szerint: Budapest, egy perc! Szenzációs volna arról is egyetmást mesélni, amikor mi az osztrák-magyar monarchiának voltunk a kisebbik fele. Néha tréfálgatnia kell az idegenforgalmi szervnek programm szerint, hogy teljék az idő: ilyenkor el lehet mondani Mikszáthnak „Hazajön a király” című novelláját: Egyszer Magyarországon járt a király, visszafelé menet útközben megéhezett, megállíttatta a vonatot — akkor még nem volt étkezőkocsi — és egy csárdában nagyszerű birkapaprikást főzött neki a csárdásné. Ízlett a királynak a birkapaprikás, úgy hogy azt mondta, akkor Budára kell költöznie az udvarnak. A király röviden csak azt válaszolta erre: Ha már megígértem, akkor állom a szavam. Ahogy így, jókedvűen mártogatja a paprikás lét, egyszer csak kifordul a villa a kezéből és halálra váltan, betegen összerogy. Az udvari orvos nem tudja, hogy mi a baja, még egy másik orvost kerítenek a gyorsvonaton, az sem tudja, hogy mi baja eshetett. Mindenki meg van ijedve, végül egy öreg parasztember jön oda, mert közben megállott a gőzös a nagy ijedelemben s megkérdezi: mi baj? Szóba elegyedtek vele s az öreg paraszt vállalkozott rá, hogy ő meggyógyítja Őfelségét. Odament azután a királyhoz és megkérdezte: nem tetszik emlékezni Felséges Úr, hogy amikor beteg lett, nem mentek keresztül valami vizen? — De igen, egy kis hídon jöttünk át. — Rendben van, az volt a Lajta hídja. És amikor meg tetszett mártani a falatot és be tetszett venni a szájába, akkor még magyar földön tetszett járni, akkor még magyar királynak tetszett lenni és akkor még egészségére szolgált a paprikás hús. De amikor át tetszett menni a Lajtán, akkor már osztrák császárnak méltóztatott lenni, már pedig, ami a magyarnak orvosság, az osztráknak méreg. Nem kell egyebet csinálni, mint visszafelé tolni a vonatot s mindjárt jobban érzi magát a Felséges Úr. Ezt meg is csinálták s ahogy a vonat magyar területre lépett, a király megint egészséges lett és jobb kedve támadt, mint valaha. Mindjárt el is határozta, hogy Budára megy lakni, hiszen adott szava is kötelezi erre.

Itt van egy anekdóta, amelyet el kell beszélni, nem azért, hogy politizáljunk, hanem hogy pontosan megmutassunk valamit, azt, hogy ennek az egészen gyönyörű és egészen kerek, művészi novellának a lelke mélyén is az van, ami minden európaiságban, amit appercipiálnak a nevezetesen a magyar folklorisztikus lélek, a magyar néplélek.

A mai mondanivalóimnak is a végére értem; mint méltóztatnak látni, nagy irányvonalakat tudtam adni csak, de ha az idegenforgalom a maga magyar programjának e tekintetben eleget tud tenni, ezeket a kereteket bőséges tartalommal fogja megtölthetni.

Mégegyszer ismétlem: a mi európaiságunknak három tényezője van: először a hatástorlódás, amelynek nálunk rendkívül tanulságos példái láthatók; másodsor a kívülről bejövő és itt gyökeret verni nem tudó más európaiság és harmadszor: a mi igazi európaiságunk.

Egyébiránt a magunk Ázsiából hozott, de akárkinek rendelkezésére álló lelkiségünk jellemzéséül nagyon szeretném aláhúzni és úgy hangkorcsmárosnak és Hruz Mária tót cselédlánynak a fiát, Petőfi Sándort. Ezt a lelkiséget tartom és hirdetem én magyarnak, nem okvetlenül Ond vezér unokáéét. Ez a mi ázsiai lelkünk, amely kitárulkozott Európának s itt egy

egészen sajátos, sehol másutt nem kapható, mindenki számára érdekes és — mint legközelebbi alkalommal meg fogjuk tanulni — minden európai számára nélkülözhetetlen és értékes kultúrát, európai kultúrát hozott létre.

IV. A MAGYARSÁG, MINT EURÓPAI SZÜKSÉGESSÉG

Röviden már föntebb céloztam rá, hogy a mi idegeneknek eladni való portékánk több, mint az ő pusztá utaztatásuk, szórakoztatásuk és imitt-amott szakszerű felvilágosításuk. Végső elemzésben nemcsak kellemes nekik itt lenni — pusztán azért nem jönnek el ismételtlen hozzánk —, célszerű is, hasznos is az itt időzésük. Megengedem — hiszen úgy van kétségkívül —, a legtöbb idegen talán sejtelemmel sincs a felől, mi az a haszon, ami egy-egy ilyen magyarországi tartózkodás révén reá vár, de most nem is órála van szó voltaképen, az idegenről. Amit ezúttal vagyok mondandó, édeskeveset tartozik reá. Neki erről egyelőre tudnia sem szükséges. De nekünk igenis, tovább kell ismernünk a magunk dolgát egy leckével, mint neki.

Könnyű belátni azt is, hogy miért. Ha egy idegenforgalmi szerv csak addig tudja a dörgést a saját terepén, amennyi abból a terepből szigorúan véve betűszerint térképezhető, mennél fölényesebb, mennél szemfülesebb, egyúttal annál nagyképűbb, fontoskodóbb, elviselhetetlenebb is. Azután meg, van-e nevetségesebb alak a régi templomok sekrestyéseinél, akik a papagáj pontosságával és léleknélküliségével recitálják mondókájukat s dobálóznak adatokkal, műszavakkal, esztétikai értékítéletekkel s közben a hallgató érzi, hogy csak ezt az egynéhány mondatot tudják, más hasonló témáról meg sem bírnak szólalni, de ezt is csak lehadarják a nélkül, hogy igazán értenék.

Az a megfoghatatlan, titokszerű, csudálatos tartalom, amely minden egyes magyar társaslogikai fogalom mélyén ott rejtőzik, legyen az jelkép, jel, vagy szokás, vagy akár magának a vendéglátásnak magyar értelmezése, azt parancsolja nekünk, magyar házigazdáknak, úgynevezett idegenforgalmi szerveknek, hogy egész magatartásunkat hassa át a nagyvonalúságnak, az egyetemességnek ez a letagadhatatlan valósága. Legyünk ilyen európai értelemben „megfordított” idegenvezetők és szakszerű magyarázók. Ne elsőrangú és nagyszerű teljesítményeink közben fojtogassa a másik felet a nevezhetnék: jaj, de tizedrangú és kisszerű is a tájékozottságunk, meg a hozzáértésünk! Hanem ha kicsi dolgok telnek is éppen tőlünk s roppant szerényen viselkedünk közben, akkor is érezze az az idegen, hogy ez a kicsi jelentőségben több, mint amennyinek látszik s akármilyen nagyokat mondottunk magyarázatképen hozzá, a javát mégis még mindig eihallgattuk s azt majd neki kell még egyszer valamikor magától kitalálnia. Egy szó mint száz: ha elkalauzoljuk a harmadik utcába, vagy egy múzeum termein keresztül, támadjon az az érzése, hogy volta képen a földkerekségén kapott tőlünk értékes útbaigazítást. Ha pedig valamit megmagyarázunk neki, esetleg évek múlva döbbenjen rá, hogy a világtörténelem jelenben éppen aktuális fejezetére mondtunk neki drágakőnél többetérő kádenciát. Hiszen különben csak szóvirág az, hogy egész életünkkel viszonyultunk hozzá, mint vendégünkhöz, tehát szóvirág a magyar vendéglátás részünkről és számunkra nemrég megállapított alaptörvénye.

Ez legyen a mi szép nagy titkunk: az idegen lappáliákat kért tőlünk, azokhoz képest, amit adtunk neki: a földkerekségén igazítottuk el és az örök sorsba állítottuk bele, értelmet adván itt és most annak, hogy él, van, létezik. Ne higyjük sem azt, hogy fogadatlan prókátorok vagyunk, azt sem, hogy nevetségés nagyizolás, ha erre képeseknek és illeté-

később talán még óvni is a más függetlenségében a sajátját. Megtanítjuk önkéntelenül is viszonyulni, mozogni, idő múltán jól érezni magát ebben a rendszerben. Megtanítjuk, mi ázsiai öreg, meglett, tapasztalt társaslelkek, mint ahogy öregebbek a gyermetegebbeket „szobatisztaságra” szokták szoktatni, hogy apródonkint „földgolyótisztán” viselkedjenek, ráfanyalodván előbb, belezeledvén azután, hogy az őt világrész nem az enyém, nem a tied, nem az övé, hanem valamennyiünké.

A magyar vendéglátás jogi természetű alapelvében még csak nem is az eddig elmondottak képezik feladatunk nehezebbik felét. Hiszen önmagunk természetes odaadása saját rendszerünkben még akkor sem kínos és keserves, ha netán áldozatokkal jár. Akkor is a magunk életét éljük egyszerűen azért, mert nem tudunk másképp élni — ilyenek vagyunk, ezek vagyunk. Igazán nehézzé az teszi feladatunkat, hogy a másik fél, az idegen nem ilyen. Nem így szokta, másképp tudja. Ő gyanútlanul azt gondolja, hogy mi gyöngeségből, vagy hódolatból viszonyultunk így hozzá — meghagyva őt az úrnak. Tetszik neki az új helyzet, mert tőlünk keletebbre veszélyes és bizonytalan körülmények közepette vendégeskedett, nyugatabbra viszont csak vásárlóként szerepelt, jogai nem voltak. Úgy fogadja tehát a mi vele hűségesen és becsületesen megfeleltet jussunkat, mintha kenyéret és sőt nyújtottunk volna át kulcsainkkal egyetemben ezüst tálcán neki, a győzedelmesnek, az ellenállhatatlannak s úgy viselkedik mintha nekünk már nem is volnának jogaink. A mi rendszerünk azt a tételét, hogy ő is valaki, saját rendszerében eképen érzékli: csak ő valaki. A mi vendéglátásunk ezen a ponton válik valóságos nem is művészetté, hanem a taktika és stratégia szinte csodájává, mikor kénytelen a vendéget kesztyűs kézzel mőresre tanítani, hozzászoktatván őt egy olyan jogi viselkedéshez, amely teljesen idegen eddigi lényétől, de amelyre neki a jövőben égetően szüksége lesz, tehát jó, ha saját érdekében ilyen játékos, kellemes módon, de mennél hamarabb elsajátíthatja. Az ezutáni Európa, sőt az őt világrész jövőndő sorsa dől el egy kicsit azon, hajlandó-e, kész-e, képes-e a magyar vendéglátó gazda a lelkét is majd elébe önteni idegen vendégének, de úgy, hogy ugyanekkor az érezze meg: mindez csak addig az övé, míg jószántunkból adódik. Egy alföldi parasztgazda fogalmazta ezt meg a legszerencsésebben annak indokolásául, miért nem fogad el pénzt egy szívességéért, hiszen nem dukált, azt csak beláthatja. „Dukálni nem dukált, az igaz. De hát — kitőtt.” Európa népei csak akkor férhetnek meg idehaza egymástól s csak úgy őrizhetik meg vezető szerepüket a többi kontinens népei közt, ha nálunk vendégeskedtükben ez a nagy parancs húsukká-vérükké válik apródonkint: nincs külön gazdasági kérdés, mert egységes az élet. A vendéglátás sem csak gazdasági probléma. Gazdának lenni és vendégnek lenni egyben jogi viszonyulás is. A szíveslátást nem lehet megvenni. Rosszul tanulták, ha így tudják. Nem eladó. Nem is dukál, mert behajtani sem lehet mint adót, vagy harácsolni, mint zsákmányt. Kitelik tőlünk a szíves-ség s a vendéglátás művészete kettős. Adni tudni és elfogadni tudni. Adni az tud, akitől sok minden, sőt minden jó kitelik, elfogadni az tud, aki a j á n d é k b a t u d k a p n i. A mi értelmezésünk szerint az ellenérték, amit a vendég az ellátásáért és programjáért nálunk ad, nem fizetség. „Beste kurafi-zetésért látni a vendéget. Magyar ember nem szokta azt, tudja-e Felséged?” tanítja ki Pázmán lovag Anjou-származású királyát az itteni szokások rejtelméi felől. Ez a felfogás a középkor óta is legfeljebb ha módosult, de lényegében változatlanul ugyanazon maradt. Az idegen úgy adjon ellenértéket, legalább is mi úgy fogadjuk azt el tőle, mint ha valaki magánházhhoz hivatalos vendégségbe: virágot és skatulyazserbót visz a háziasszonynak, meglepetést a gyerekeknek, borralalót felejt a személyzet számára az előszoba kis asztalkáján, vagy titokban már is eltökéli magában, hogy háromszor revanzsálja ezt kenden Ludas Matyi vissza, akkor, mikor nem is gondolja kend. Ajándékért „reváns” tehát az ellen-

kezik, fenyegetőzik, megsértődik, siet támadni. Nincs jó, egészséges társaslelki életérzése.

Túlságosan nagy tér a föld és nagy idő a történelem ahhoz, hogy szubjektív alapon, belőlem kiinduló és reámvonatkozó formában függetlennek érezhessem magamat rajta és benne s értelmesen kiszámíthassam segítségével a sorsomat. Még akkor sem érezhetem magam igazán biztonságban, ha sokadmagammal vagyok és más nagy tömegekkel szövötközöm. A földkereksége és az évszázadokban hömpölygő idő egyszerűen: kiszámíthatatlan. (Ezért érvénytelenednek el máról-holnapra nemzetközi szerződések és bomlanak fel keretek, melyek nemrég még azzal kérkedtek, hogy egyszersmindenkorra, végérvényesen, és örökké állók, soha meg nem változnak.)

Ennek a világnak sürgős szüksége van arra a portékára, amely a helyes vegyületben legjutányosabban nálunk kapható. Kell neki a függetlenségnek az a fajtája, amely biztosítékát a másik ember függetlenségében látja. Ez a fajta függetlenség nem kézzelfogható, nem világosan és kétségtelven definiált, mert mindvégig titok marad szerinte, miért nem ettük meg egymást mégsem. Nem tudja kézzelfoghatóan, hihetően levezetni, mint egy képletet, hogy a másik ember függetlensége okvetlenül biztosítja az enyémet, csak annyit mond, hogy egyedül biztosíthatja. Ha a másik ember függetlenségét biztosítottam a magam részéről, nem biztos, hogy lesz jó, nyugodt, egészséges társaslelki életérzésem, de bizonyos, hogy a határtalanság és időtlenség megfoghatatlanságai közepette csak így lehet a társaslelki életérzésem jó, nyugodt, egészséges.

Mondanom sem kell, hogy ennek az alapviszonyulásnak a megnyugtató szilárdságán Európa egész lelki berendezkedése átértékelődhetik és lecsillapodhat. Nemcsak az életérzése lesz nyugodtabb, hanem a művésze is őszintébb, a szellemi élete is világosabban érthető és a társadalmi szokásrendszere is szabadabbá válik tőle. Nem sokat, talán nem is nagy vadra valókat, de megszívlelni mégis érdemes egyetmást, e tekintetben is szolgálhat vendégeinek a magyar idegenforgalom pusztán az által, hogy munkája közben egész társaslelki mivolta szerint viszonyul hozzájuk, önkénytelenül, vagy akarja vagy sem. Szóba áll az idegennel, mikor informálja, tehát nyelvtanilag viszonyul hozzá, szórakoztatja, akár egyszerű csevegés, akár város és vidékmutogatás, akár programjának összeállítása útján, tehát a művész vagy az interpretátor szerepét is vállalja társasviszonyukban. Temérdek ponton érintkezik életszínvonaluk azon a rövid szakaszon, míg nálunk vendégeskedik az idegen: társadalmat alkotnak vendéglátó és vendég, cselekedniök kell és elszenvedniök egymást: szokásrendszerben mozognak. A vendéglátás nálunk jogi beágyazottságú, tehát a társaslelki élet egészére kiterjed, a magyar vendéglátás a teljes étellel és így a maradéknélküli életközösséggel is szolgál, láttuk már előbb. Mint jel-, jelkép- és szokásrendszer is különlegesen magyar, tegyük hozzá ezúttal azt is: és mint mindhárom egyszerre, egyformán jó iskola, európai szükségesség.

Európai és a többi világrészek embercsoportjai — már az első világháborúban kiderült s azóta nyílt titok — nem értik egymást. De nem értik egymást magának Európának a nagy népei sem. E tekintetben tehát minden tanulság értékes számunkra, mely arra a kérdésre próbál feleletet adni, mi a titka annak, hogy egyik ember megéri a másikat. Európát az a társaslelki magatartás viszi zsákutcába, amely ennek a titoknak helyes megfejtését a másik fél tanításában látja. Ha én közlöm a másikkal a magam tudományát, akkor a másik megért engem. Ha az európai ember megjelenik valahol másutt a világon, azonnal hozzálát, hogy a földkerekségének azt a pontját megtanítsa önmagára: európaizálja. Egymás között is ezt akarják Európa népei: saját képükre és hasonlatosságukra teremteni, vagy alakítani át egymást.

A mi társaslelki életünk fizikai beágyazottságából, jogi alapviszonyulásunkból más lelki magatartás következik. Szerintünk a megértés legdöntőbb momentuma nem az én tudományom közlése, hanem az a lehetőség, hogy te azt, amit én veled közlök, képes lehetsz magadévá tenni, magadhoz hasonítani, a magad szellemének az állagába szervesen befogadni. A megértés lehetősége, mint legvégső fórumon, nálad dől el. Én ennek csak a valószínűségét szolgálhatom azzal, hogy igyekszem mennél érthetőbben kifejezni magamat.

Kicsi dolognak látszik, pedig nagy dolog: a mi jelrendszerünket, a magyar nyelvet már alapjában, a kiejtésében, az artikulációs bázisában ez az érthetőségre törekvés jellemzi. Nem hadarunk, nem folynak össze szánkban hangok, nem ugrál összevissza szeszélyesen a hangsúlyunk: világos, tagolt, tisztán artikulált, tempós a beszédünk, szájába rágyujuk a másik félnek mondanivalónkat. A mondanivalónk tartalma is ilyen. Tele van illusztrációval, képpel, amit mondunk, a költő szavaival élve „felérni könnyű, könnyű nemcsak ésszel, hanem ökölrel is és megfogni kézzel”. Idegen szó is azért van annyi nyelvünkben, mert nekünk mindegy a jel magunkat illetőleg, az a legfőbb gondunk és egyetlen törekvésünk, hogy a másik megértse a szavunkat. Nem olyan magátólértetődő ez, mint talán vélhetnők. Tőlünk nyugatra az angol vendéglátó csak angolul tud, tőlünk keletre a levantei öt-hat-tíz nyelven is karattyol, persze rosszul és primitíven. Mi ebben a vonatkozásunkban is eltérünk a magunk módján a közgyakorlattól. A mi különleges vendéglátó módszerünk írásban is olvasható Mikszáth Szent Péter esernyője c. regényében, mint Vacsora Mravucsánéknál. Hasonló jelenetet magam is megéltem, mikor egyszer 1916-ban lengyeleket kvártélyoztak be a szülőfalumba. Öreg bácsik: a főjegyző, édesapám, a tiszteltes úr, egy földbirtokos, a községi orvos, egy nyugalmazott tanító előszedték ötven-hatvan-hatvanötéves nyelvtudományukat, melyet a Szepességen szereztek, mint cseregyerekek, kiderült, hogy egész csapat ember ismeri a germán idiómát, némelyik azóta is olvasott, mások csikorgva indultak, mint a kenetlen kerék és elkezdtek társalogni a vendégekkel kifogástalanul, csak egy kissé könyvízü, vagy divatjamutó módon. A figyelemreméltó az volt ebben a jelenetben, hogy megint csak mint az életük egy szerves részét élték a tolmácsnyelvet, nem technikai eszköz gyanánt. Ki ahogy tudott, úgy beszélt, de az egész életével viszonyult. És aki nek keservesen esett is, izzadt, kinlódott, ... hogy a másik megértse. A leendő idegenforgalmi szerveknek nem győzöm elég nyomatékkaal szívükre kötni azt: ne külön a foglalkozásuk kedvéért tanuljanak nyelveket, hanem a nyelvek kedvéért s ezzel tehetik idegenforgalmunknak is, de vendégeinknek is a legnagyobb szolgálatot.

A társasérzelmű viszonyulás szempontjából Európa fáradtságának legárlóbb jele az, hogy: tendenciózus. Mulattatni, szórakoztatni, gyönyörködtetni, szépet nyújtani úgy próbál, hogy kiszolgálja a másik felet. Azt nézi, mi tetszik annak, hogy a szája íze szerint találhasson. Kész patronjai, eljárásmodjai, programjai, receptjei vannak erre a célra, többször kipróbáltak, jól beváltak. A másik fél meg — halálisan únja magát, valami másért, újért, szenzációért sóvárog hasztalan. Áporodott hangulat uralkodik a spontán, friss jókedv helyett.

Erre is ajánlhatuk orvosságot. Az, ami nálunk tetszik, mindjárt az első pillanatban, mihelyt szóba állanak velünk: az őszinteségünk. Nem álcázzuk, nem kendőzzük, nem tagadjuk le, nem hazudjuk el: önmagunkat adjuk. Olyanok vagyunk, amilyenek, ha nem tetszik, ne tessék. Ez a szókimondó, néha kissé vaskos, helyt-helyt ordinaré, de becsületes kitarulkozásunk olyankor is kissé mulatságos színben tüntet fel bennünket, mikor nem azt akarjuk és nem nagyon szeretnénk, de még ilyenkor is vonzó, rokonszenves, ellenállhatatlan. Igen, mert nem tolakodó, nem felkínálkozó, hanem minden tenyeres talpas volta mellett szemérmes. „Van a maguk

lényében valami kislányos, még a férfiakéban is“ — mondta nekem egy ízben egy svéd barátom és igaza volt, csak rosszul fogalmazta meg. Ez a szemérmes odaadás tűnhetett fel neki. Vagy nem is olyan rosszul fejezte ki? Mindenesetre érdekes, hogy Arany Családi körében a vendéget a lány ereszti be, holott fiuk is vannak a családban: „De vajjon ki zörget? — nézz ki fiam, Sára!... Visszajő a lyánka az utast behíván...“ Egy bizonyos. Társasérzelmi alaptételünk lélektani törvénye az őszinteség, egyesítve a jelkép, a szimbólum alaptörvényével, valahogy így fogalmazható meg: én őszintén kitárulkozom s megmutatom magamban neked jelképesen magadat. Ha sikerült a jelképes beszéd: szolidáris vagy velem, vállalod, magadra ismersz bennem. Csakugyan is így van: a cigány zenéje akkor tetszik nekem, ha nem az én bánatomat firtatja erőltetve, hanem a maga bánatát önti felém a száraz fa hangjain s hagyja, hogy abban ismerjek a magaméra. A mi őszinte odaadásunkban tehát azt nyújthatjuk az európai idegennek, amire legnagyobb szüksége van: a társasérzelmi, a művészi megújulás, a tiszta emberség lehetőségének alapanyagát.

Társadalmi életünk alapviszonyulása, jogi alapviszonyulásunknak megfelelőleg kötetlenebb, szabadabb, mint a nyugati szokásrendszerekben mozgóké. Egymás mellé rendeltéknek érezzük magunkat, cselekvő és szenvedő személyek, akár csak egy nagy család tagjai: szülők, gyermekek, testvérek. Az alá- és fölrendelés igen természetes és változó, mindig a passzív személy az alá- és mindig az aktív a fölrendelt s ez esetenként hol egyik, hol másik. Nem megy ez a tekintély, a fegyelem és rend rovására, hiszen a szülő változatlanul szülő marad közben, a gyermekek és testvérek is minduntalan visszazökkennek eredeti, ős-viszonyulásaikba a tett és hatásának elpihente után. De spontánná és érdekessé teszi az életet és a minduntalan való újrafogalmazás kötelezettségét róva ránk, arra nevel és odafejleszt. Ezért érezheti az idegen olyan jól — olyan otthonosan nálunk magát. De több van itt egyszerű jóézésnél. Európa szokásrendszerét már huzamosabb idő óta fenyegeti a gépiesedés, elmechanizálódás veszedelme. Irtózik minden újítástól s közben egyre magával jötehetetlenebbé egyformásodik. Az angolok társasérintkezésük első mondatait egyre tovább fűzik képletszerűvé, akár csak a sakkjátzsma kezdeteket. Egy ausztriai iskolában ezt a bókot mondta nekem három növendék: „Tanár úrnál sohasem tudja az ember előre, mi lesz, hogy lesz. Ez kellemetlen, de izgató és érdekes.“ Fogadtak velem, hogy az osztályfőnökkel négy kedvenc dühkitörése közül holnap reggel azt mondatják el, amelyiket első óra előtt két perccel kijelölök, csak jöjjenek be hospitálni és hallgassam meg. Nem tudom, hogy csinálták, de sikerült. Számomra a kétféle életstílus egymás mellett megmutatkozó különbsége volt a tanulságos. Az én magyar spontán, kiszámíthatatlan, szabad formám és a nyugati elgépiesedett, tehát tetszés szerint grammofonra rakható és bármikor leforgatható modora.

A mi vendéglátásunk társadalmi alapviszonyulása szintén európai szükségesség ezek szerint: a szabadság egészséges és kívánatos példája az elgépiesedett szokásrendszer felrészítésére.

*

Ha az utcaseprő úsztában volna velem, mi az, hogy közegészség, köztisztaság, talán jobbkedvűen, tudatosabban, kicsorduló jószággal, de mindenesetre sikeresebben és eredményesebben végezné a dolgát. A mi dolgunk, leendő idegenforgalmi szerveké, hasonlatosképpen sokszor kiszűrűnek, terhesnek és értelmetlenné tűnik előttünk. Ilyenkor nem szenczációra, vagy a magunk testilelki erejére van sürgős szükségünk, hanem egész életstílusunk filozófiájára. Mikor már ötödször magyarázom hiába annak az idegennek, hogy melyik három vasútvonal közül hogy válassza ezt vagy amazt, nem segít rajtam semmi más, mint világos látása annak, hogy elvárásolt királyi gyermek vagyok, békaprinc vagy kigyóbőrbe búj-

tatott királykisasszony s voltaképen nem egy rigolyás angol misszt szolgállok ki bádoggéppel és everlasting barátságos mosollyal, hanem Európát tanítom függetlenségre, érthetőségre, őszinteségre, szabadságra, hogy azután egy szebb jövőben szolgálhasson Ázsiának, Afrikának, Amerikának, Ausztráliának s úgy legyen közöttük első, ha tud. Olyan suszter vagyok, aki még csak nem is jár rongyos cipőben. Annak, amit propagálok, magam vagyok élő példája. A társasviszonyulás Európa és a többi kontinens között nem csak kívánatos utópia, hanem lehetséges valóság is. Mi, magyarok már utána vagyunk és mégis megéltünk: lelkünk formája Ázsia, tartalma Európa. A magyarságnak tehát nemcsak a lelki formája európai szükségesség. Mi magunk, magyarok, a magyar ember és a magyar élet az európai szükségesség, mint garanciája és záloga a földkerekség ezutáni történelmének, eljövendő titkainak, csodáinak, megfoghatatlan és mégis valóságos tényeinek.

Nyomta a Tiszántúli Könyv- és Lapkiadó Részvénytársaság, 1941.
Felelős nyomdaigazgató: Szigethy Károly